

Henna Vehmas

Omaisten kokemuksia vanhusten muutosta ja kotiutumisesta palvelukotiin

Opinnäytetyö

Syksy 2012

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Vanhustyön koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Vanhustyön koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Geronomi

Tekijä: Henna Vehmas

Työn nimi: Omaisten kokemuksia vanhusten muutosta ja kotiutumisesta palvelukotiin

Ohjaaja: Katariina Perttula ja Sirkka-Liisa Palomäki

Vuosi: 2012

Sivumäärä: 52

Liitteiden lukumäärä: 2

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia omaisten kokemuksia vanhusten muutosta ja kotiutumisesta palvelukotiin. Tavoitteena on saada tietoa palvelukotiin muuttamisen ja kotiutumisen sujuvuudesta, muuton herättämistä tunnetiloista, omaisen roolin muutoksesta ja yhteistyöstä henkilökunnan kanssa.

Teoriaosa on rakennettu käsitteiden koti ja muuttaminen ympärille. Esiin on nostettu käsitteitä tulevaisuuden vanhustenhoidosta palvelukodissa ja sen merkityksestä. Tutkimuksessa on esitelty myös yhteistyötahoa Palvelukoti Honkalaa sekä heidän muuttoprosessiaan.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena haastatteleamalla teemahaastattelurungon pohjalta viittä omaista. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Palvelukoti Honkalan kanssa, josta haastateltavat omaiset saatiin. Haastatteluaineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällön analyysillä.

Tulokset omaisten kokemuksista ovat hyvin yksilöllisiä. Muutto koetaan tunteita herättävänä ja työläänä luopumisen prosessina. Kotiutumisen edesauttajana omaiset näkevät ympäristön, henkilöstön, rutiinit ja tapahtumat. Omaisten mielestä kotiutuminen koetaan sujuvan melko nopeasti. Vanhusten sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen ja harrastustoiminnan jatkuvuus ovat omaisten mielestä vähentyneet palvelukotiin muuton jälkeen. Yhteistyö henkilökunnan kanssa on hyvää ja riittävää omaisten näkökulmasta. Omaisen roolina, muuton ja kotiutumisen aikana, on asioiden hoitaminen. Omaisen tunnekokemukset jäävät käsittelemättä muun teknisen prosessin toteuttamisen vuoksi. Omaiset kokevat roolinsa ristiriitaisesti kotiutumisen jälkeen. He kokevat roolinsa muuttuneen merkityksettömämmäksi. Suurin osa omaisista ei koe palvelukotia omaisensa kodiksi.

Avainsanat: omainen, palvelukoti, muutto, kotiutuminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Elderly Care

Specialisation: Bachelor of Elderly Care

Author/s: Henna Vehmas

Title of thesis: Relatives' Experiences of Elderly People's Transition and Home Discharge in Assisted Living Facilities

Supervisor(s): Katariina Perttula and Sirkka-Liisa Palomäki

Year: 2012

Number of pages: 52

Number of appendices: 2

The purpose of this study is to examine the experiences of elderly relatives and the change in settling down home service. The aim is to obtain information on the smoothness of services for home modification and discharge, the emotions aroused by the move, the next of kin's role change and co-operation with the staff.

The theory is built around the concepts of home and moving. The concepts of the future of elderly care services in the home and its significance have also been discussed. The research also presented the partner organization and their service home Honkala, as well as their moving process.

The thesis was implemented as a qualitative research by interviewing five relatives based on the theme interview frame. The thesis was implemented in co-operation with the service home Honkala whereof the relatives were found. The interview material was analyzed by inductive content analysis.

The results of relatives' experiences are very individual. The move is considered to be a heavy and emotional surrender process. After hospital discharge, relatives considered as helpful factors for the elderly person the environment, staff, routines and events. The relatives thought the home discharging goes rather quickly. The relatives think that maintaining the elderly person's social relationships and leisure activities has decreased after moving into a service home. Co-operation with the staff is good and sufficient from relatives' point of view. Relatives' role during moving and discharging is to get things done. Relatives' emotional experiences remain untreated because of other technical process realization. Relatives are experiencing a contradictory role after discharging. They feel their role has changed into insignificant. Most of the relatives do not consider the service home as their relative's home.

Keywords: relative, service home, move, home discharge

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO.....	6
2 TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT VANHUSTENHUOLLOSSA.....	7
2.1 Strategiset linjaukset	7
2.2 Vanheneminen sosiologiassa.....	8
2.3 Perhe ja perhetyö osana vanhenemista	10
3 KOTI	12
3.1 Kodin merkitys.....	12
3.2 Koti palvelutalossa	13
4 MUUTTAMINEN.....	15
4.1 läkkään muutto.....	16
4.2 Kodista luopuminen.....	17
4.3 Muuttoprosessi ja sopeutuminen.....	18
4.4 Koti, ympäristö ja kotiutuminen	20
4.5 Omaisen rooli	21
5 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	23
6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA MENETELMÄT	24
6.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymys.....	24
6.2 Palvelukoti Honkala.....	24
6.2.1 Muuttoprosessi Palvelukoti Honkalaan	25
6.2.2 Asumisympäristö.....	26
6.3 Tutkimusmenetelmät	26
6.3.1 Laadullinen tutkimus	27
6.3.2 Tutkimushaastattelu	27
6.3.3 Teemahaastattelu	28
6.4 Aineiston keruu	29
6.4.1 Haastattelujen kulku.....	29
6.4.2 Aineiston analysointi	30

6.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	30
7 TUTKIMUSTULOKSET	32
7.1 Muistiongelmät muuton edesauttajana.....	32
7.2 Hakemuksesta muuttoon.....	33
7.2.1 Palvelukotiin tutustuminen	33
7.2.2 Muuttotilanne	34
7.2.3 Omaisen kokemus prosessista	35
7.3 Omaisen rooli muutossa ja tunnekokemukset.....	35
7.4 Kotiutuminen ja siihen vaikuttavat tekijät.....	36
7.4.1 Ympäristö.....	37
7.4.2 Rutiinit.....	38
7.4.3 Tapahtumat.....	38
7.5 Sosiaaliset suhteet ja niiden ylläpitäminen	39
7.6 Harrastukset.....	40
7.7 Yhteistyö henkilökunnan kanssa	40
7.8 Vanha koti – palvelukoti	41
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	43
9 POHDINTA.....	47
9.1 Omaisen rooli palvelukodissa nyt ja tulevaisuudessa	47
9.2 Omat oppimiskokemukset.....	48
LÄHTEET	50
LIITTEET	53

1 JOHDANTO

Jokainen meistä on varmasti muuttanut elämänsä aikana tai ainakin tietää jonkun joka on muuttanut. Muutto on stressaavaa ja vaatii paljon töitä. Se on viikkoja kestävä prosessi, joka vaatii erinäköisten paperiasioiden lisäksi myös fyysistä ponnistelua. Muuttaminen herättää tunteita: on luovuttava vanhasta ja totuteltava uuteen ja kotiuduttava. Tämä kaikki vie aikaa ja vaatii töitä jokaiselta itseltään.

Näin on myös iäkkään kohdalla. Muutto tulee usein ajankohtaiseksi kun kotona selviäminen ei enää onnistu palveluidenkaan avulla. Kun iäkäs joutuu muuttamaan, kokee hän asioita hyvin paljon samalla tavalla kun nuorempikin. Iäkkään muutossa on kuitenkin usein mukana myös omaiset. Miten he muuton kokevat? Omaiset ovat usein mukana vanhuksen hoidossa ja elämässä hänen asuessaan omassa kodissaan. Jotkut omaiset ovat voineet toimia omaishoitajina ja ovat eläneet hoidettavan kanssa vuosia tiiviissä yhteiselossa. Moni omainen kokee myös varmasti syyllisyyttä siitä, että joutui laittamaan omaisensa laitokseen.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia omaisten kokemuksia vanhuksen muutosta ja kotiutumisesta palvelukotiin. Miten muuttoprosessit ja muuttoon vaikuttavat tekijät koetaan omaisen näkökulmasta? Miten omaisen rooli muuttuu muuton myötä, ja miten muutto vaikuttaa itse vanhukseen? Halusin selvittää, miten omainen koki yhteistyön henkilökunnan kanssa, ja mitä eroa on palvelukodilla ja vanhalla kodilla?

Toteutin opinnäytetyöni laadullisena tutkimuksena ja käytin aineiston keräämiseen teemahaastattelua. Toteutin opinnäytetyöni yhteistyössä Palvelukoti Honkalan kanssa. Haastattelin viisi omaista, joiden läheinen oli muuttanut palvelukotiin viimeisen vuoden aikana haastatteluhetkestä. Haastattelut on toteutettu keväällä 2012 Palvelukoti Honkalassa.

2 TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT VANHUSTENHUOLLOSSA

Se, mitä tulevaisuus vanhustenhuollossa tulee olemaan, on varmasti vielä kaikilla sitä tietämättömyyden aluetta. On erilaisia arvioita, missä pohditaan, mitä vanhustenhuolto tulee olemaan kymmenen ja kahdenkymmenen vuoden kuluttua. Totuus on kuitenkin se, että tilanne ja sen todellisuus nähdään vasta kun on sen aika. Valtakunnallisissa laatusuosituksissa painotetaan vanhusten kotihoitoa ja veloitetaan kuntia laatimaan strategioita vanhustenhoitoon. Näiden kaikkien linjausten mukaan vanhustenhuolto on yksi keskeinen kysymys tässä ikääntyvässä yhteiskunnassamme.

Valtakunnallisten linjausten mukaan tulevaisuudessa tullaan aiempaa enemmän korostamaan vapaaehtoistyötä ja omaisten tarjoamaa apua vanhustyössä. Suuret ikäluokat ikääntyvät ja ovat samalla hyvinkin palvelutietoisia. Nousevat kustannukset pakottavat vanhustyön päättäjiä miettimään ratkaisuja tulevaan ongelmaan. Ennakointi tulevaisuuden varalta on tärkeää ja välttämätöntä. Se, miten hyvä ikääntyminen määritellään ja mitkä ovat tulevaisuuden iäkkäiden toiveet palveluitaan, on tällä hetkellä linjausten keskiössä.

Käsittelen luvussa vanhustyön strategisia linjauksia osana valtakunnallista laatusuositusta sekä Porin kaupungin omaa strategiaa. Tämän lisäksi pohdin vanhenemisen merkitystä sosiologiassa sekä perhetyötä osana vanhustyötä.

2.1 Strategiset linjaukset

Ikäihmisten palvelun ja hoidon selkeä tavoite on asiakkaan elämänlaadun tukeminen kaikissa eri toimintaympäristöissä, joissa ikäihmiset asuvat. Hyvä laatu toteutetaan arkipäivän työssä. Valtakunnallinen laatusuositus korostaa päättäjien vastuuta siitä, että vanhustyössä on riittävät voimavarat, niin määrällisesti kuin laadullisestikin. (Vaaramaa 2004, 11-17.)

Ikäihmisten palveluiden laatusuosituksessa (2008:3) määritellään valtakunnalliset tavoitteet vuoteen 2012 mennessä 75- vuotta täyttäneiden vanhusten asumisesta. Tavoitteena on, että 91- 92 prosenttia asuu kotona itsenäisesti tai kattavien tarkoi-

tuksenmukaisten palveluiden turvin. Tehostetussa palveluasumisessa asuu 5-6 prosenttia 75- vuotta täyttäneistä ja noin kolme prosenttia vanhainkodeissa tai pitkäaikaishoidossa terveyskeskuksen vuodeosastoilla.

Porin Kaupunki määrittelee tavoitteensa vanhustenhuollossa Perusturva 2016-strategiassa seuraavanlaisesti: Asiakkaan kotona selviytymistä tuetaan mahdollisimman pitkään. Painotetaan ennaltaehkäisevää työtä, asiakaslähtöisyyttä, asiakkaan osallisuuden ja valinnanmahdollisuuksien lisäämistä. Vanhuspalvelurakennetta muutetaan laitospainotteisesta hallitusti avopainotteisemmaksi valtakunnallisten suositusten mukaan. Porin perusturva 2016-strategiassa pyritään turvaamaan ympärivuorokautinen hoito niille, joiden kotona asuminen ei ole mahdollista. Strategiassa esitetyt tarkemmat yksityiskohtaiset tavoitteet pyrkivät edellä mainittuun avopalveluiden lisäämiseen. Strategiassa on mainittu muun muassa avohoidon henkilöstön lisäys, henkilömitoituksen nostaminen sekä palvelusetelin käytön laajentuminen keinoina turvata iäkkäiden kotona asuminen mahdollisimman pitkään. (Porin Kaupunki 2011, 7-8.)

Valtakunnalliset linjaukset ja strategiat korostavat avopalveluiden merkitystä vanhustenhuollossa ja vanhuksen mahdollisuutta asua omassa kodissaan mahdollisimman pitkään. Vaikka tulevaisuudessa ollaan menossa siihen suuntaan, että kotona asuminen on jonkinlainen normi, tarvitaan myös toimivia laitosasumisen vaihtoehtoja. Jokainen meistä on erilainen, ja kaikki eivät sovi yhteen muottiin. Ikäihmisten osuus väestöstä tulee kasvamaan, ja se vaatii ymmärrettävästi muutoksia vanhuspalvelurakenteeseen. Tulevat ikäihmiset ovat hyvinkin palvelutietoisia ja tietävät mitä on tarjolla. Pitää olla palveluita mistä valita. Tärkeää on panostaa avohuollon palveluihin, mutta myös vanhusten asumispalveluja on kehitettävä yhtäläillä. Vanheneminen on yksilöllinen prosessi, ja siihenkin on kiinnitettävä huomiota.

2.2 Vanheneminen sosiologiassa

Suomen väestö vanhenee tällä hetkellä erityisen nopeasti. Vuonna 2020 yli 65-vuotiaita suomalaisia tulee olemaan yli 20 prosenttia Suomen väestöstä. Yli 90-vuotiaita tulee olemaan 33000 tuhatta. Suuri väestön kasvu johtuu suurien ikä-

luokkien ikääntymisestä sekä eliniän pitenemisestä. Eliniän pitenemiseen vaikuttaa terveydenhuollon parantuminen, yleinen elintason ja hyvinvoinnin kasvu. (Jyrkämä 2008, 267-268.)

Vanhuus ja vanheneminen ovat murrostilassa. Se, miten ikääntyminen muotoutuu tulevaisuudessa, ja mitkä ovat vanhenemisen seuraukset yhteiskunnalle, ovat kysymyksiä, joita Jyrkämä (2008 269) pohtii kirjoittaessaan vanhenemisen murroksesta. Perustellusti voidaan väittää, että ikääntyneiden elämistä ja olemista ei voida tulkita vain yhden viitekehyksen mukaisesti, vaan ikääntyneet ovat elämäntilanteeltaan, ominaisuuksiltaan, taustoiltaan ja tuntemuksiltaan heterogeeninen väestöryhmä. (Jyrkämä 2008, 269-270.) Tutkimuksista voidaan osoittaa, että eliniän piteneminen tuo terveitä ja toimintakykyisiä vuosia eläkeikään. Osa vanhuksista on aktiivisia ja hyväkuntoisia vielä pitkään, kun vastaavasti jotkin yksittäiset 60-vuotiaat voivat olla niin sairaita, että tarvitsevat päivittäistä apua. (Hänninen 2008, 196.)

Jyrkämä käsittelee tekstissään Vanheneminen ja vanhuus (2008, 275-286) sosiaalista vanhenemistä. Vanheneminen on yksilöllistä samoin sen kokeminen. Ihmisen kronologinen ikä ei ole yhteydessä koettuun subjektiiviseen ikään. Ei pystytä määrittelemään, kuka on sosiaalisesti vanha. Vanhuus ei ole katoamassa, mutta sitä määrittelevät kriteerit ovat muuttumassa yhteiskunnan mukana. Yksiselitteistä määritelmää sosiaalisesta vanhuudesta ei ole.

Tulevaisuudessa yhä keskeisempi kysymys on, miten yhteiskunta hoitaa ikääntyvää polvea. Riittävätkö taloudelliset ja muut resurssit? Mitä vanhukset odottavat vanhuspalveluilta? Jo nyt on näkyvissä piirteitä vastuun siirtämisestä perheille ja lähiomaisille. Laitospaikkojen karsiminen ja vastuun siirtäminen perheille ja lähiomaisille tai kolmannen sektorin palvelut eivät näyttäisi olevan ainoita ratkaisuja. Jyrkämä toteaa, ettei tilanteeseen ole yksinkertaisia ratkaisuja ja reseptejä, vaan on avattava uusia näkökulmia ja kyseenalaistettava asioita. (Jyrkämä 2008, 312-314.) Myös asumispalveluja tarvitaan ja niiden sisältöä tulee kehittää vastaamaan ikääntyvien palveluille asettamia vaatimuksia ja toiveita.

Sosiologiassa vanhuus nähdään osana elämäntutkimusta. Vanheneminen nähdään koko elämän jatkuvana prosessina, vanhuus taas elämän viimeisenä

vaiheena. Sosiologian näkökulma liittyy siihen, miten yhteiskunta muovaa ja antaa puitteet sekä aineksia ihmisen elämän etenemiselle. (Jyrkämä 2008, 273.) Yksi keskeinen näkökulma hyvään vanhuuteen kytkeytyy siihen, miten vanhuksille voidaan turvata hyvä ja heidän itsensä näköinen ikääntyminen myös siinä vaiheessa, kun he eivät pärjää enää omassa kodissaan, vaan heidän on aika siirtyä asumispalveluihin. Ei kaikkien, mutta monien vanhusten elämään kuuluu aika kun asutaan laitoksessa.

Perhe ja omaiset ovat olleet tärkeä voimavara ikääntyneiden palvelujen tarjonnassa laitospalveluissa. Perhe malliltaan ja muodoltaan voi olla muuttunut, ja vastuu hoidosta on siirtynyt enemmän yhteiskunnalle. Silti, perheen panos on edelleen tärkeä. Omaisten antama arjen apu on merkittävää. (Haverinen 2008, 237.)

2.3 Perhe ja perhetyö osana vanhenemista

Jokainen määrittelee perheensä ja läheisensä itse. Perinteisesti perhe tarkoittaa kokonaisuutta: isä, äiti ja lapset. Nykyaikana perhemuodot ovat tätä moninaisempia. Mietittäessä vanhuksen perhettä tarvitaan monenlaisia tapoja ymmärtää perhe. Iäkäs ihminen voi pitää perheenään vaikka koko sukua, mikäli yhteydenpito on tiivistä. Sukulaisuus ei määritä sitä, kuka kuuluu perheeseen. Vanhuksen lähin ihminen voi olla naapuri tai ystävä ja näin osa perhettä. (Salin & Åstedt-Kurki 2008, 171.)

Perinteisesti perhetyö liitetään elämänvaiheeseen, jossa perheessä on pieniä lapsia. Perhetyön tarkoituksena on ollut tukea vanhemmuudessa ja lasten hoidossa. Moniammatillisella perhetyöllä on vankka asema sosiaalityössä. Perhetyö voidaan kuitenkin laajentaa koskemaan myös myöhäisempiä elämänvaiheita, vanhuuden parisuhdetta, perheyhteyttä ja sukupolvien välistä vuorovaikutusta koskeviksi työksi. Voidaan puhua myös perhelähtöisestä tai perhekeskeisestä työtoteutuksesta, jossa yksilö pyritään ymmärtämään osana perheyhteyttä. (Suomi 2003, 179.)

Perhetyön merkitystä vanhustyössä tulisi korostaa osana sosiaalityön kenttää. Myös vanhemmalla iällä ihmisillä on pulmia ja vaikeuksia perhesuhteissa. Suomesta puuttuu seniori- ja vanhuskansalaisille suunnattu perhetyö, vaikka perhe-

työllä on monia muotoja, joita voitaisiin hyödyntää myös vanhustyössä. (Suomi 2003, 179,183.)

Avo- ja laitoshoidossa olisi hyvä ajatella mahdollisuuksia, joita perhetyöllä ja sukupolvia ylittävällä työllä voitaisiin mahdollistaa. On hyvä pohtia, miten tuetaan asiakkaan ja hänen omaisensa suhdetta? Miten palveluasumisessa on huomioitu esimerkiksi tilallisesti ja toiminnallisesti asiakkaan kyläilymahdollisuudet? Miten työntekijät tukevat asiakkaan lähiverkoston ylläpitoa, esimerkiksi puheluiden ja kirjeiden kautta? Onko omaisten kanssa tehtävä yhteistyö tarpeeksi riittävää mm. hoito- ja palvelusuunnitelma- ja palautekeskusteluissa? Onko työyhteisössä rakennettu tapoja pulmallisten sukulaisuussuhteiden osalta? (Suomi 2003, 185.)

Ikäihmistä tulisi tarkastella perhe- ja sukupolvia ylittävän työn näkökulmasta, osana häntä ympäröivää lähiyhteisöä. Ikäihminen on aina osa jotain sukua. Hän ei ole vain asiakas vaan myös puoliso, vanhempi, isovanhempi. Kuuluminen tuo perheeseen tunteen jatkuvuudesta ja paikasta sukupolvien ketjussa. Oma elämä ja lähestyvä kuolema ovat helpommin käsiteltävissä. (Suomi 2003, 185.)

Jokaiselle oma perhe on myös osa omaa kotia. Perhe tuo merkityksiä kotona tapahtuneisiin asioihin. Koti on usein paikka, jossa perhe kokoontuu. Usein kyseessä on juuri sen ikäihmisen koti, joka on mahdollisesti ollut aikaisemmin myös muiden perheen jäsenten koti. Ikäihminen on myös muuttaessaan laitokseen edelleen osa perhettä ja perhekokonaisuutta. Perheen merkitys muutoksen ja uuden kokemisen aikaan jopa korostuu: perhe tuo tukea ja voimaa.

3 KOTI

Koti on sana, jossa on neljä kirjainta, mutta pitää sisällään monia merkityksiä. Jokainen kokee kodin omien merkityksiensä kautta. Koti on yksi elämän merkityksellisin paikka, siellä ihminen viettää suurimman osan elämästään ja sinne kerääntyy muistoja. Kodista luopuminen ja uuden kodin rakentaminen laitokseen on vanhuuden viimeisinä vuosina kipeä prosessi, joka vanhuksen on kohdattava. Koti palvelutalossa on eritavalla koti kuin aiempi koti.

3.1 Kodin merkitys

Se, mitä koti yksilölle merkitsee, ja miten sen määrittää, riippuu vahvasti yksilön elämänhistoriasta, aiemmista asumiskokemuksista ja kulttuurisista asumismalleista. Eleyt yhteiskunnalliset vaiheet vaikuttavat kodin konkreettiseen määrittämiseen. Koti ei ole muuttumaton, vaan jokainen rakentaa kotinsa moneen kertaan elämänsä aikana eri paikkoihin erilaisilla aineksilla. (Vilkko 2010, 233.) Jokaiselle meistä koti tuo mieleen erilaisia asioita. Kodista puhuttaessa joku muistaa lapsuuden kodin ja toinen tämän hetkisen kodin. Jollakin siintää unelmissa se tuleva koti.

Koti käsitteenä voidaan määritellä kahdella tavalla. Koti määritellään tavallisesti fyysiseksi tilaksi ja paikaksi. Koti on se asunto, joka on tehty kodiksi tiettyä ajanjaksona. Koti on silti myös mielen koti, johon liittyy jokaisen yksilöllisiä kokemuksia ja tunteita. Mielen koti syntyy näistä merkityksistä ja sen arvoja kannamme sisälämme. Koti yksilön ja ympäristön välisenä suhteenä voidaankin määritellä ja rajata kysymykseksi kodin tunnusta. Kodin tuntua ajatellessa on olennaista, että se on ikä- ja elämänvaiheriippuvainen määritelmä, johon vaikuttaa jossain määrin sukupuoli. (Vilkko 2008, 28,67-71.)

Ikääntyessä kodin ympäristö ja sijainti eivät menetä merkitystään. Jokainen koti on osa elettyä elämää - se ei ole vain asunto esineineen ja tavaroineen. Koti on muistojen ja kokemusten perusteella rakennettu kokonaisuus, jonka perustalle sen käytännöt rakentuvat. (Vilkko 1997, 173.) Koti on syntynyt pitkän historiallisen prosessin aikana. Se on paikka tai tila, joka on saanut muotonsa ihmisen toiminnan kautta (Marin 2003,24).

”Kodilla on suunnaton, mutta ei muuttumaton merkitys ihmiselle” arvioi Vilkko (2010) artikkelissaan Koti vanhetessa. Vanhetessa tärkeä kysymys on, missä ja miten koti arkisten aktiviteettien, riippumattomuuden, autonomian ja kokemuksellisen hyvinvoinnin perustana toteutuu. Annukka Kleemolan (2006, 65) tutkimuksessa vanhukset kiinnittivät huomiota eritoten kodin tuomaan turvallisuuden tunteeseen. Vanhukset muistelivat kotiaan ihmisten, tavaroiden, esineiden sekä ympäristön kautta. Kodin muistelemisessa nousi esiin sekä surullisia että iloisia muistoja.

3.2 Koti palvelutalossa

Koti palvelutalossa ei ole samassa mielessä koti kuin elämän aikaisemmat kodit. Palvelukoti paikkana ja yhteisönä on usein ulkopuolelta rakennettu ja sinne on pyritty tuomaan kodinomaisuutta erilaisin keinoin. Se on tila, jossa on tavarat ja asiat jo valmiiksi paikallaan, tavallaan kuin valmiiksi sisustettu. Vertaiskuvallisesti ilmaistuna, kuin juuri satanut lumi, johon on jo tehty askeleet. (Marin 2003, 40.)

Koti ja kodin tuntu voidaan saada laitoksen sisään, mikäli uskalletaan avata ja soveltaa ristiriitoja yksityiskodin ja laitospäiväkodin asumisen väliltä sekä nivoa yhteen niiden piirteitä. Laitos voi tuntua jopa turvalliselta ja kodikkaalta paikalta, jos toimintakyky on heikentynyt. Toimintakyvyn heikentyessä ja turvattomuuden lisääntyessä henkilöstön saatavilla oleminen samalla mahdollistaa vanhuksen turvallisen elämisen. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että laitoksen yhteisön olemassaolo tuo vanhukselle tunteen oman päätävävallan ja yksityisyyden säilymisestä. (Vilkko & Karisto 2000, 211.)

Laitoksen kodinomaisuudelle on useita esteitä. Ikäihmisten palveluasumisessa valta on usein työntekijä- ja organisaatiolähtöistä. Työntekijät saavat vallan määrätä ”kaapin paikan”. Asukkaalle jää vain fyysinen liikkumisvapaus, mutta tilan merkitys katoaa. Paikka voi tuntua asukkaasta vieraalta. (Marin 2003, 37.)

Vilkko (2010) kirjoittaa tekstissään Koti vanhetessa tutkijoiden havainnoista vanhuuden kodista. Hän kirjoittaa, että kotia ei automaattisesti ole olemassa. Kotia tehdään päivittäin asukkaan, läheisten ja muiden toimijoiden voimin. (Vilkko 2010, 216.)

Ryhäsen ja Vaittisen (1995, 29) tutkimuksessa nousee esiin laitoksessa asuvien vanhusten näkemys kodikkuudesta ja viihtyisyydestä. Yhden hengen huoneissa asuvat vanhukset tunsivat huoneen kodikseen, kun taas muiden kanssa huoneen jakavat eivät. Jotkut haastateltavat perustelivat asiaa sillä, että oma koti on vielä olemassa. Kodikkuutta laitokseen ja omaan huoneeseen tuo vanhuksen omat tavarat. Osa haastateltavista oli kuitenkin sitä mieltä, että eivät halua tuoda palvelukotiin omia tavaroitaan, koska se särkeisi heidän oman todellisen kotinsa.

4 MUUTTAMINEN

Elämään sisältyy monenlaisia muutostilanteita luonnostaan. Muutostilanteissa pohditaan pakostakin omia elämänvalintoja ja saavutuksia. Läheisten ihmisten merkitys ja ihmissuhteet nousevat esiin uudessa näkökulmassa. Ajan myötä tapahtuviin muutoksiin ehtii sopeutua, mutta äkillinen muutos on kriisi useimmille meistä. Muutos haastaa meidät pohtimaan tulevaisuutta ja kohtaamaan pelkomme uudella tavalla. (Kotiranta 2009, 12.)

Asuminen elämän loppuun asti omassa yksityiskodissa on asetettu tavoitteeksi, jolla on luotu sosiokulttuurisen hyvän ja onnistuneen vanhenemisen normi. Tästä poikkeaminen tuottaa päänsäryä ja jopa ahdistusta. Esimerkiksi hoivan tarpeen kasvaessa muuttuu tavoite kotona hoitamisesta omaisille suunnatuksi velvollisuudeksi pitää huolta vanhoistaan. Lisääntynyt ikä ja toimintavajaudet tekevät vanhasta ihmisestä liian hauraan ajamaan omia asioitaan. Asia voidaan ymmärtää myös niin, että omaiset ovat nykyään vanhuksen hyvinvoinnista vastuussa eivätkä vain täydennä julkista hoivaa. (Vilkko 2010, 229-230.)

Ajatus kodista vanhuuden ainoana hyvänä asumispaikkana on muuttumassa. Monet vanhenevat ihmiset haluavat asettaa riippumattomuuden etusijalle, eivätkä halua omaistensa kantavan hoitovastuuta heistä. He haluavat tehdä itse ratkaisuja myöhempien vuosien hoivasta ja hoivan paikasta. (Vilkko 2010, 230-231.)

Länsimaisemassa hyvinvointivaltiossa ajatellaan ihmisen haluavan jatkaa elämänsä autonomisesti, itsenäisesti ja muiden avusta riippumatta. Itsemääräämisen korostaminen tässä ajattelussa on tulkittu vanhusten toiveena asua omassa kodissaan niin kauan kuin se on mahdollista, ja toisaalta haluttomuutena siirtyä mihinkään hoivaa tarjoavaan paikkaan. Laitos kuulostaa kuulijan korvaan kolkolta ja luo kuvitelman paikasta, mikä ei ole koti eikä edes kodinomainen paikka. Ajatellaan, että oma koti huolehtii paremmin vanhuksen hyvinvoinnista ja terveydestä. Se varmasti pitää paikkansa, jos asiaa katsotaan asiaa yksityisyyden, oma tilan ja johonkin kuulumisen kokemuksen kautta. (Vilkko 2010, 213.)

4.1 Iäkkään muutto

Iäkkään muutto tulee ajankohtaiseksi, kun asuminen ei fyysisistä tai psyykkisistä syistä omassa kodissa onnistu. Silloin iäkkäällä on mahdollisuus muuttaa esimerkiksi tehostettuun palveluasumiseen, missä hoitoa ja huolenpitoa on tarjolla ympärivuorokautisesti. (Eloranta & Punkanen 2008, 36.) Muuton tavoitteena on vanhukseen riippumattoman elämän jatkuminen, oma itsenäinen elämä. Omasta rakkaasta kodista on vaikea luopua, mutta osalle iäkkäistä palvelutalon luoma turvallisuus näyttää merkitsevän enemmän. (Vilkko 2010, 213 - 214.)

Viimeisen kerran omasta kodista lähteminen, muutto omasta kodista on useimmille vaikeaa. Omaiset pelkäävät usein läheisensä ulkopuoliseen hoitoon siirtymistä. Usein juuri omaiset ovat niitä, jotka viivyttävät muuttoa viimeiseen asti, jopa oman terveytensä uhalla. (Kotiranta 2009, 17.) Muuttopäätös voi kuulua vaikeimpiin elämän aikana tehtäviin päätöksiin ja ratkaisuihin. Se herättää koko perheessä hyvin raskaita ja ristiriitaisia tunteita. (Autio & Tiihonen 2003, 4.)

Ikäihmiselle muutto uuteen ympäristöön on merkittävä asia. Jokainen vanhus kokee muuton omalla tavallaan. Arkirutiinien toimiminen uudessa ympäristössä voi tuottaa hankaluuksia. Ihminen kiinnittää muutoshetkellä huomionsa niihin ympäristön seikkoihin, jotka pysyvät samoina. Ne tuovat turvaa, kun taas muutos luo epävarmuutta. Uuteen ympäristöön on pyrittävä sopeutumaan ja tottumaan. (Järvelä & Siponen 2001, 48.) Tutkimukset osoittavat, että muuttokokemukset ovat yhteydessä siihen, miten ikääntynyt on kokenut edellisen asuinpaikan. Uuteen asuinympäristöön sopeutuminen riippuu vahvasti vanhoista kokemuksista ja vanhasta ympäristöstä. (Parviainen 1996, 21.)

Muuttoon liittyy omaisia huolettavia tekijöitä. Pelätään makuuhaavoja, vaippojen vaihtovälien vähäisyyttä, kuivumista, ruokailujen kiireellisyyttä sekä asukkaan kaltoinkohtelua. Nämä pelot ovat usein median luomia kuvia vanhustenhuollosta. Yleisenä pohdinnan aiheena on palvelukotien virikkeellisyys, ulkoilu ja yhteisöllinen tekeminen sekä turvallisuus. (Kotiranta 2009, 18.)

4.2 Kodista luopuminen

Järvelän ja Siposen (2001, 67) tutkimuksessa nousee esille vanhusten ajatuksia asumisympäristöstään. Vanhuksen tulisi löytää uudesta ympäristöstä uusia mahdollisuuksia ja voimavaroja. Muutto uuteen ympäristöön nähtiin joko hyvänä tai huonona asiana riippuen siitä, oliko muutto pakotettu vai itse haluttu ratkaisu.

Vilkko (2010,219-224) kuvaa ihmisten kodin menettämisen tuskaa. Hän viittaa tekstissään Kotini - kirjoituskeruun teksteihin, joissa kirjoittajat kokevat kodista luopumisen kuin luopuisi osasta itseään. Kodin menetys ja siitä luopuminen on tunteikas tapahtuma. Muutto uuteen ympäristöön vaatii tukea omaisilta ja henkilökunnalta sekä mahdollisesti uusilta asuinkumppaneilta. (Sariola 2008, 182).

Muutos – ja siirtymävaiheessa tunteet valtaavat niin omaisen kuin vanhuksenkin. Tunteet voivat olla yllättävän voimakkaita ja ne vaikuttavat viestintään. Jokainen reagoi muutostilanteisiin omalla tavallaan. Omainen joutuu tilanteessa tulemaan toimeen omien tunteidensa kanssa, kun huomio keskittyy vanhuksen hyvinvointiin. Vanhus joutuu muuttotilanteessa konkreettisesti kohtaamaan muutostilanteen ja omainen puolestaan yrittää parhaansa mukaan tukea läheistään. (Kotiranta 2009, 9,13.)

Sariola (2008,177-182) kirjoittaa vanhuksen elämän vaiheista. Hän nostaa esiin omasta kodista luopumisen ja vanhuksen tukemisen. Vanhuksen muutossa haasteellista on, miten uuteen ympäristöön siirretään omaan kotiin liittyvät merkitykset (Marin 2003, 37).

Parviaisen (1996, 49-50) tutkimuksessa nostetaan esiin juuri omaisten rooli muuttotilanteessa. Omaisten apu auttoi muuton aiheuttamassa sekavuudessa. Omaisten rooli asioidenhoitajana helpotti vanhuksen kokemusta muuton raskaudesta. Tuki muuttoon valmistautumisessa ja muuton aikana on ratkaisevan tärkeää vanhukselle. Vanhus voi kokea, että muuton aikana oma elämä ei ole hallittavissa ja kaikki on sekaisin. Tunne, että saa omaisilta apua, on vanhukselle tärkeä. Hän voi luottaa siihen, että asiat tulee hoidetuksi.

4.3 Muuttoprosessi ja sopeutuminen

Kotiranta nostaa tekstissään esiin toisista tutkimuksista nousseen tuloksen kodin ulkopuoliseen hoitoon siirtymisestä. Siirtyminen lopullisesti omasta kodista sen ulkopuoliseen hoitoon on eräs vaikeimmista ja kuormittavimmista elämänkaaren vaiheista. (Kotiranta 2009, 12-13.) Muutokset vaativat entisestä luopumista ja uuden löytämistä. Tämä tarkoittaa myös suremista ja uskallusta tunnustaa, että jotain on menetetty. Suremisen tehtävän on auttaa luopumaan ja liittymään uuteen. (Autio & Tiihonen 2003, 16.)

Klemola esittää tutkimuksessaan muuttoprosessin vaiheellisena tapahtumaketjuna. Siirtymä omasta kodista hoitokotiin muodostuu seuraavista vaiheista: ennakkoiva vaihe, siirtymävaiheen käynnistyminen, odotusvaihe, siirtyminen hoitokotiin ja siirtymävaiheen päättäminen. (Klemola 2006, 79-80.)

Ennakoivassa vaiheessa osapuolia sopeutetaan tulevaan muutokseen. Tässä elämänkaaren vaiheessa käydyt keskustelut työntekijän, omaisten ja vanhuksen kanssa luovat pohjan muuttoprosessin läpiviemiseksi. Siirtymävaiheen käynnistymisellä tarkoitetaan paikan valitsemista ja hakemuksen tekemistä. Odotusvaihe on paikan odottamista, tässä vaiheessa olisi tärkeää keskustella muuttoon liittyvistä kysymyksistä. Vielä kotona asuessaan vanhus luo edellytykset hyvään elämään hoitokodissa. Tähän vaaditaan, että vanhus on valmis jättämään kotinsa, tuntee uuden asuinpaikkansa ja on valmis muuttoon. Siirtyminen hoitokotiin on raskas elämänmuutos, se koetaan hyvin yksilöllisesti. Useat vanhukset kokivat siirtymävaiheen aikana jäävänsä yksin ja ilman tukea ja tietoa. Kokemuksena oli muuton äkillisyys ja lopulta hoitokodin elämään tyytyminen. Siirtymävaiheen päätyminen on jokaisella vanhuksella hyvin yksilöllistä, ja se määräytyy siitä, miten vanhus etenee kodin jättämisen liittyvässä surutyössä. Arvion mukaan aikaa kuluu kolmesta kuukaudesta kuuteen kuukauteen. (Klemola 2006, 79-80, 105-106.)

Hoitokotiin siirtyminen koetaan aluksi psyykkisenä ja fyysisenä pahoinvointina, tilanteen tapahtumattomuutena, kieltämisenä tai parhaana mahdollisuutena kyseisessä tilanteessa. Monet vanhukset kokevat muuttotilanteen tulevan liian nopeasti, vaikka sen tuleminen on ollut tiedossa. Yllätyksellisyys aiheuttaa surua ja katkeruutta. Osa on sitä mieltä, että ainoastaan kuolema voisi pelastaa tilanteelta. Kodin

jättäminen merkitsee vanhukselle elämässä tärkeää menetystä. Omaisten on usein vaikea tukea vanhusta muutoksessa, koska heilläkin on oma pahoinvointinsa tilanteesta. (Klemola 2006, 86-88.)

Muutto palvelutaloon voi herättää vanhuksessa turvattomuutta, koska hän saattaa kokea, ettei häntä kohdata ihmisenä. Vanhus voi kokea yksinäisyyttä, koska muiden asukkaiden kanssa ei ole vuorovaikutusta ja henkilökunta on kiireistä ja vaihtuvaa. Avun pyytäminen uudessa paikassa voidaan kokea hankalaksi. (Vallejo Medina ym. 2007, 35.) Tässä vaiheessa omaisen rooli korostuu, koska vanhus kokee olevansa turvaton ja yksin. Omaisen on kannustettava vanhusta pyytämään apua ja osallistumaan esimerkiksi erilaisiin tapahtumiin.

Muuttoprosessi herättää tunteita myös omaisessa. Moni omainen kantaa suurta huolta siitä, miten omainen sopeutuu ja kotiutuu uuteen kotiin ja uuteen yhteisöön. Tämänkaltaisissa tilanteissa myös syyllisyyden tunteet usein aktivoituvat, samoin pettymys erityisesti omaishoitoperheissä, koska entisessä kodissa ei pystytty enää hoitamaan. Muutokseen liittyy kokemus menetyksestä, mikä voi aiheuttaa surutunteita ja herättää omaisessa jopa vihaa. Tunteiden mylläkässä omainen tarttuu helposti herkästi hoitoon mahdollisesti liittyviin epäkohtiin. (Kotiranta 2009, 14.)

Vanhuksen muutto kodin ulkopuoliseen hoitoon herättää lopulta omaisessa helpotuneisuutta ja huojennusta, vastuu hoidosta siirtyy viralliselle taholle. Omaisen kantama oma taakka helpottuu. Tunteita herättävän prosessin läpikäyminen helpottuu antamalla tilaa näille tunteita. (Kotiranta 2009, 14.)

Jokainen muutto on erilainen ja muuton jälkeen arki on erilaista. Tulevaisuus voi mietityttää ja mahdollisesti pelottaakin sekä vanhusta että omaista. Näissä tilanteissa voi auttaa se, että omainen luottaa läheisensä vanhuksen saavan hyvää hoitoa. Hänen tarpeensa tullaan huomaamaan. Omaisen on edelleen mahdollisuus olla osallisena läheisensä elämään ja omaisen ja läheisen tunteet tulee huomioiduksi. (Autio & Tiihonen 2003, 18-19.)

4.4 Koti, ympäristö ja kotiutuminen

Hyvä fyysinen ympäristö edistää vanhuksen kotiutumista laitokseen. Ympäristön merkitys on tärkeää, sillä monille laitokseen siirtyminen aiheuttaa pelkoa, epävarmuutta ja avuttomuutta. (Ryhänen & Vaittinen 1995, 5.) Tutuksi koettu ympäristö tukee vanhuksen toimintakykyä. Vanhukselle on myös tärkeää oman yksityisyyden turvaaminen. Monet ovat asuneet vuosia yksin, joten asuminen kymmenien ihmisten kanssa tuntuu usein jopa pelottavalta. (Klemola 2006, 73-75.)

Vilkon mukaan fyysisen ympäristön ja ihmisympäristön suhde vanhetessa on tärkeä, jos haluamme syvällisemmin ymmärtää kodin merkityksellisyyden muutoksia ja siirtymiä (Vilkkö 2010, 231-232).). Esimerkiksi omassa kodissa kodin luontoympäristö koetaan tärkeäksi, mikä on tärkeää myös laitoksessa. Kodin tai laitoksen luontoympäristö antaa vuodenaikakokemuksia ja tuo luonnon lähelle. Luonnon tarkkailu on monelle vanhukselle hyvin tärkeää. (Vallejo Medina, Vehviläinen, Haukka, Pyykkö & Kivelä 2007, 35.)

Koti on usein ikäihmiselle rakas kiinnekohta elämässä. Omassa kodissa asuminen tuo tunteen oman elämänsä herrana olemisesta. (Vallejo Medina ym. 2007, 35.) Oman elämän hallinta nousee esille vanhusten kotikertomuksissa. Vanhukselle tärkeää on valintojen tekeminen arjen pienissä asioissa. Omassa kodissa omien asioiden päättäminen, esimerkiksi nukkumisesta päättäminen, koetaan erittäin tärkeäksi osaksi omaa kotia. (Klemola 2006, 70.) Haurastuessaan ihminen tulee riippuvaiseksi muiden avusta, ja kaikkea ei pysty tekemään itse. Kotiaskareiden tekeminen ei enää auta iäkästä jaksamaan, kun voimat eivät riitä niitä suorittamaan. (Vilkkö 2010, 25.) Silti autonomisuuden tunne on tärkeää iäkkäälle asumispaikasta riippumatta.

Annukka Klemolan (2006, 90-91) tutkimuksessa käy ilmi, että hoitokodeissa vanukset arvostavat erityisesti psyykkisiä ja sosiaalisia ympäristötekijöitä. Erityisen tärkeäksi koetaan yksityisyys, jonka oma huone mahdollistaa. Omassa huoneessa vanhuksen on mahdollisuus rauhoittua. Huone luo vanhukselle tunteen turvallisuudesta. Muuton jälkeen vanhuksille ennen tärkeät asiat, kuten tavarat ja esineet menettävät merkitystään. Tärkeäksi luetaan sosiaaliset tekijät, puhelin ja valokuvat.

Siirtyminen yksityiskodista yhteisölliseen asumiseen eli palvelukotiin hämmentää asukkaita ja heidän omaisiaan. Muutosvaiheessa paikan tunteminen vieraaksi lisää turvattomuutta. Kodikkuus ja sitä lisäävät tekijät mielletään yksilöllisesti, mutta kuitenkin laitosmaiset rutiinit sitä kuitenkin selvästi vähentävät. Henkilökohtaisten pienten tavaroiden ja valokuvien merkitys korostuu, mikäli omia huonekaluja ei ole mahdollista tuoda. Myös perheyhteyksien säilyminen on oleellinen osa asukkaan hyvinvoinnin kannalta. (Kotiranta 2009, 19-20.)

Pikkarainen (2010) ottaa kantaa vanhusten asumiseen. Pikkaraisen mukaan ”Kodittomuus ei saa olla kenenkään ikääntyneen kansalaisen viimeinen ympäristökemus!” Vanhuksella pitää olla mahdollisuus toteuttaa itseään, tuntea autonomisuutta ja yksilöllisyyttä toimintakyvystä ja asuinpaikasta huolimatta. Ympäristön pitää olla toimintakykyyn nähden sopiva, jotta vanhus voi kokea pysyvyyttä, enustettavuutta, varmuutta, yksiselitteisyyttä, järjestystä ja jatkuvuutta. Asumispaikka ei voi olla vain jokin tila, vaan sen tulisi olla koti, jossa iäkkäällä on mahdollisuus kokea selviytyvänsä. (Pikkarainen 2010.)

Mutta miten näihin edellä mainittuihin tekijöihin voitaisiin vaikuttaa? Miten palvelukodista voitaisiin saada mahdollisimman hyvä koti vanhukselle? Ensinnäkin on unohdettava vastakkainasettelu kodin ja laitoksen välillä. Mutta olisiko omainen linkki tämän asian parantamiseksi? Omaisten kokemukset siirtyvät usein vanhuksiin. Jos omainen kokisi paikan kodiksi, edesauttaisiko se hänen toimintansa kautta vanhuksen tunnetta palvelukodista kotina.

4.5 Omaisen rooli

Perhe ja omaiset ovat vanhusten hoidossa voimavara ja kuuluvat kiinteästi hoidettavan elämään. Omaiset antavat elinvoimaa ja merkityksellisyyttä vanhukselle jo pelkällä olemassaolollaan. Henkilökunnan on otettava vakavasti yhteistyö omaisten kanssa. Se on tärkeää kirjata hoito- ja palvelusuunnitelmaan yhdeksi tavoitteeksi. Yhteistyö on osa hoidon ja palvelun laatukriteerejä. (Vaaramaa & Voutilainen 2002, 77.)

Omainen on myös osa vanhuksen elämää tämän siirtyessä laitoshoidon. Omaisen riittävä tietämys vanhuksen voinnista, tilasta ja hoidosta auttaa omaista osallistumaan vanhuksen arkeen laitoksessa. Laitoksessa tulee usein ongelmaksi se, mikä on hoitajien ja mikä omaisten kenttä. Näiden rajojen rikkominen ei olisi pahitteeksi, mutta omaisen ei tarvitse osallistua perushoitoon. Helpoin tapa omaiselle on osallistua vanhuksen arkeen ulkoiluttamalla ja seurustelemalla vanhuksen kanssa. Henkilökunnan tehtävänä on huomioida omaisen voimavarat ja mahdollisuudet osallistua vanhuksen hoitoon sekä tukea omaista muutostilanteissa. (Vaaramaa & Voutilainen 2002, 77-82.)

Kleemolan tutkimuksessa Omasta kodista hoitokotiin vanhukset kertoivat omaisten merkityksestä itselleen. Suurin osa vanhuksista koki, ettei suhde omaisiin ollut muuttunut muuton myötä. Omaisten vierailut koettiin erittäin tärkeiksi ja yhteydenpito oli säännöllistä. Omaiset olivat vanhuksien jaksamisen voimavara. (Kleemola 2006, 93.)

Omaisen rooli suomalaisen palvelujärjestelmän hoito- ja palvelukodeissa on tois-
laiseksi melko epäselvä. Ei ole olemassa ohjeistusta, miten omaisten kanssa toimitaan tai miten heidät tulisi huomioida. Käytännössä tämä asia on pitkälti hoitoyksiköiden kiinnostuksen varassa, joten olisikin tärkeä pohtia minkälaista yhteistyötä ja tavoitteita asetetaan omaisia kohtaan. Hyvällä yhteistyöllä on saavutettavissa parempia tuloksia. (Kotiranta 2009, 8.)

Omaiset kokevat itsensä palvelukodin arjessa usein riittämättömiksi ja avuttomiksi vieraassa ympäristössä. Omaisten on vaikea ymmärtää hoitokulttuurissa käytössä olevaa ammattisanastoa. He toivoisivatkin enemmän epävirallista keskustelua hoitohenkilökunnan kanssa. Omaiset läpikäyvät vaikeata elämänvaihetta, joka sinänsä hämmentää. Omaisille on vaikeaa kohdata elämän rajallisuus ja vanhenemiseen liittyvät luonnolliset muutokset. Oman läheisen vanheneminen saattaa olla monelle ahdistava kokemus. (Kotiranta 2009, 21-22.)

5 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Palvelutaloissa asuvien vanhusten kokemuksia on tutkittu melko paljon monesta näkökulmasta, ympäristön, elämän mielekkyyden ja muutosprosessien kautta. Omaisnäkökulma vanhusten palvelutalokokemuksista on jäänyt lähes pois. Esimerkiksi Annukka Klemola nostaa omaisten kokemusten tutkimuksen jatkotutkimushaasteeksi (Klemola 2006, 124).

Riitta Uronen tutki pro gradu-tutkielmassaan omaisten käsityksiä yhteistyön rakentumisesta ja tuen tarpeesta dementia-asteissa (2011, 45-46,56), ja nosti esiin omaisten kokemuksia iäkkään muutosta muuttoon tullessa ajankohtaiseksi. Uronen mukaan muistisairaahan muuttoon johtaneita syitä ovat yöaikainen levottomuus ja karkailu. Nämä tilanteet tuottavat omaisille paljon tuskaa ja huolta. Kotona hoitopaikkaan oli jouduttu odottamaan turhankin pitkiä aikoja, lähes kaksi vuotta, eikä omainen ollut saanut mistään tukea tilanteeseen. Muuttaminen oli saattanut kuitenkin omaisista tuntua hylkäämiseltä, vaikka se olikin realistisesti ainoa vaihtoehto.

Piirosen, Lyytisen ja Routasalon tutkimuksessa Asukkaiden kokemuksia palvelutalon arjesta kuvataan palvelutalossa asuvien vanhusten kokemuksia siitä, mikä palvelutalon arjessa on hyvää, ja mikä huonoa. Tuloksista nousee esiin se, että asukkaat itse pitivät muuttoa elämää helpottavana tekijänä ja hyvinvoinnin edistäjänä. Tärkeänä pidettiin ruokapalveluita ja palvelutalon tuomaa turvallisuutta. Ympäristön merkitys koettiin erittäin tärkeäksi osaksi myös osallisuutta. (Piironen, Lyytinen & Routasalo 2005, 72-76.)

Mustajoki, Routasalo, Salanterä ja Autio tutkivat tutkimuksessaan Vanhusten hyvä hoito vanhainkodissa mistä hyvä hoito palvelukodissa koostuu. Yhdeksi tulokseksi nousee psyykkissosiaalisessa ympäristössä omaisten rooli. Omaisten rooliksi katsottiin kuuluvaksi vieraileminen, vanhuksen tarpeiden ja toiveiden huomioiminen, kotiin vieminen, ajelulle vieminen, ulkoileminen, kaupparetket, terveisten kertominen, vanhuksen auttaminen ja hoitoon osallistuminen. Hyvässä hoidossa vanhuksen omaisilla tulisi olla mahdollisuus osallistua vanhuksen elämään ja hoitoon sekä viettää aikaa vanhuksen kanssa. (Mustajoki, Routasalo, Salanterä & Autio 2001, 99-100.)

6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA MENETELMÄT

6.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymys

Tutkimukseni keskeisenä tarkoituksena on selvittää omaisten näkökulmaa ja kokemuksia vanhusten muuttamisesta ja kotiutumisesta palvelukotiin. Tavoitteena on tuottaa tietoa muuttoprosessin sujuvuudesta palvelukoti Honkalan käyttöön, sekä mahdollisesti tuoda esiin kehittämisen aiheita.

Tutkimuksen pääkysymyksenä on, miten omainen kokee vanhuksen muuton ja kotiutumisen palvelukotiin. Ja tutkimuskysymyksen täydentämiseksi valitsin seuraavat teemat: muuton vaikutus vanhukseen, omaisen roolin muutos hänen itsensä kokemana, muutto ja kotiutuminen sekä yhteistyö henkilökunnan kanssa.

6.2 Palvelukoti Honkala

Palvelukoti Honkala on Länsi-Suomen diakonialaitoksen alainen yksikkö Porin Tiilimäellä, noin kahden kilometrin päässä Porin keskustasta luonnonläheisessä ja turvallisessa ympäristössä. Palvelukodissa on 24 asuntoa, joihin hakeudutaan Porin Perusturvan SAS-ryhmän kautta tai itse maksavana yksityisasiakkaana.

Palvelukoti Honkala tarjoaa kodinomaista asumista, ympärivuorokautista hoitoa ja huolenpitoa henkilöille, jotka eivät enää selviä kotona. Hoidon tavoitteena on aktiivoida ja tukea asukkaan omatoimista selviytymistä kuntouttavalla työotteella, ylläpitää asukkaan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä antaa hoivaa ja hoitoa asukkaan yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Hoito on yksilöllistä, asukasta ja hänen persoonallisuuttaan kunnioittavaa. Asukkaita kannustetaan omatoimisuuteen ja huoneistoja pidetään heidän omina kotinaan. Asukkaiden sosiaalisen verkoston säilymistä tuetaan ja turvallisuuden tunnetta pyritään vahvistamaan. Palvelukoti Honkalassa korostetaan avointa ja lämmintä elämää kunnioittavaa ilmapiiriä sekä kristillisiä arvoja. Asukkaille halutaan mahdollistaa arvokas ja mielekäs loppuelämä.

Palvelukoti Honkalan asukas on ikääntynyt ihminen, joka tarvitsee apua hoivaa, hoitoa ja huolenpitoa kaikkina vuorokauden aikoina. Palvelukoti on tiiviissä yhteistyössä seurakunnan, järjestöjen ja vapaaehtoistoiminnan kanssa. Virikeohjaus ja ulkoilu ovat osa arkea. Palvelukodin asiakkaita eivät ole vain asukkaat. Vaan myös omaiset, jotka ovat tärkeimmät henkilöt palvelukodissa asuville vanhuksille, koska he tuntevat parhaiten asukkaiden elämänhistorian. Tärkeitä ovat myös ystävät, jotka ovat kuuluneet vanhuksen elämään jo vuosien ajan.

6.2.1 Muuttoprosessi Palvelukoti Honkalaan

Muuttoprosessi alkaa hakemuksen täytöstä. Hakemuksia on saatavilla Porin Perusturvan toimipisteistä sekä palveluohjaajilta. Täytetty hakemus palautetaan oman alueen palveluohjaajalle, joka vie tiedot yhteiselle SAS-listalle, josta valintoja tehdessä vanhukset valitaan. Vanhuksen on mahdollisuus laittaa hakemukseen toiveita, mihin haluaisi asumaan.

Asukasvalinnat Palvelukoti Honkalaan tekee Porin Perusturvan SAS-työryhmä. Kun asukas on valittu asukkaaksi Palvelukoti Honkalaan, ottaa omaisen yhteyttä palvelukodin johtajaan ja sopii käyntiajankohdan. Ensimmäisellä käyntikerralla asunto esitellään asukkaalle ja omaiselle, sovitaan muuttopäivä ja kerrotaan erilaisia käytännön asioita.

Asukkaan muuttaessa muuttoilmoituksen hoitaa palvelukodin johtaja. Vuokrasopimus kirjoitetaan palvelukodin johtajan kanssa. Omaiselle/asioiden hoitajalle tai edunvalvojalle annetaan asumistukihakemus, johon palvelukodin johtaja antaa asumistiedot. Hoitotukihakemuksesta keskustellaan ja se täytetään yhdessä yksikön sairaanhoitajan kanssa. Hoito- ja palvelusuunnitelma laaditaan yhteistyössä asukkaan, omaisten ja hoitajien kanssa hoitokokouksessa. Asukkaiden lääkkeet tulevat sopimusapteekista, josta sovitaan omaisten kanssa. Asukkaalle ja tarvittaessa omaiselle luovutetaan asunnon avaimet.

Uuden asukkaan muutettaessa yksikön sairaanhoitajan tehtäviin kuuluu perustietojen selvittäminen kuten tiedot sairauksista, lääkityksestä, voinnista. Tärkeää on

toimiminen yhteistyössä omaisten kanssa. Sairaanhoidtaja kirjaa ylös henkilötiedot, omaisen tiedot ja selvitettyt perustiedot.

Asukkaalle valitaan myös omahoitaja, jonka tehtäviin muutettaessa kuuluu tulo- haastattelu. Tulohaastattelussa selvitetään asukkaan tavat, tottumukset sekä ruokailuun sekä hygieniaan liittyvät asiat. Nämä ovat tärkeitä tietoja asukasta hoidettaessa, jotka kirjataan ylös hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Omahoitaja perehdyttää sekä asukkaan että omaiset talon asioihin.

Tulotilanteet pyritään luomaan mukaviksi ja annetaan muuttavalle vanhukselle ja omaisille heidän tarvitsemansa oma tila ja aika. Omaiset ovat aina tervetulleita katsomaan läheistään hänen omaan kotiinsa.

6.2.2 Asumisympäristö

Palvelukodissa on 24 asuntoa, jotka sijaitsevat kahdessa kerroksessa. Jokaisella asukkaalla on oma asunto, jonka voi sisustaa omilla tavaroilla mielensä mukaan. Vakiokalusteina ovat sänky ja yöpöytä, jotka voi myös halutessaan vaihtaa. Asunnoista 21 on kaksioita ja kolme yksiöitä. Jokaisessa huoneessa on oma invamitoitettu kylpyhuone. Kaikkien käytössä on yhteiset ruokailu-, oleskelu- ja saunatilat.

Palvelukoti on jaettu kolmeen käytävään, joissa jokaisella käytävällä on pieni keittiö, missä voi omaisten kanssa viettää aikaa esimerkiksi kahvinkeiton merkeissä. Palvelukodilla on käytössä myös hyvät ulkoilumahdollisuuden diakonialaitoksen ympäristössä sekä myös palvelukodin oma aidattu piha-alue ja terassi.

6.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen. Aineiston keräämismenetelmänä käytän teemahaastattelua. Valitsin teemahaastattelun, koska se luo haastattelu tilanteeseen enemmän vapautta sekä haastattelijalle että haastateltavalle. Haastattelut toteutan yksilöhaastatteluina.

Haastattelussa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa, mikä tekee siitä ainutlaatuisen tiedonkeruumenetelmän. Suurimpana etuna haastattelussa kuitenkin pidetään sen joustavuutta. (Hirsjärvi ym. 2009, 204.) Haastattelu on eräänlaista keskustelua, mutta tutkimustarkoituksessa haastattelu on ymmärrettävä tiedonkeruun välineeksi. Sillä on tavoitteet, joiden avulla pyritään saamaan päteviä ja mahdollisimman luotettavia tietoja. (Hirsjärvi ym. 2009, 207-208.)

6.3.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Siihen sisältyy ajatus todellisuuden moninaisuudesta. Tapahtumat muokkaavat toinen toistaan ja on mahdollista löytää monensuuntaisia suhteita. Kohdetta pyritään tarkastelemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Pyrkimyksenä laadullisessa tutkimuksessa on pikemminkin löytää tai paljastaa tosiasioita kuin tehdä todelliseksi väittämiä, joita on jo olemassa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161).

Laadullinen tutkimus perustuu induktiiviseen lähestymistapaan, missä edetään yksityisestä yleiseen. Siinä ollaan kiinnostuneita useasta yhtäaikaisestä tekijästä, jotka vaikuttavat lopputulokseen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 25.)

6.3.2 Tutkimushaastattelu

Haastattelu on ollut päämenetelmä laadullisessa tutkimuksessa. Haastattelussa voidaan säädellä aineiston keruuta tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia myötäillen, mikä on sen etuna verrattuna muihin tiedonkeruumenetelmiin. Se antaa tutkimuksen tekijälle enemmän mahdollisuuksia tulkita vastauksia. Haastattelu valitaan usein aineistonkeruumenetelmäksi seuraavista syistä. Haastattelussa haastateltava voi vapaasti ilmaista asioita ja ihminen nähdään subjektina, joka on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. (Hirsjärvi ym. 2009, 205.)

Haastattelussa on myös huonoja puolia. Haastattelija voi esimerkiksi antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, mitkä heikentävät haastattelun luotettavuutta. Haasta-

teltava voi halutessaan esiintyä moraalisenä ja sosiaaliset velvollisuudet täyttävänä ihmisenä korostamalla omaa aktiivisuuttaan. Toisaalta tietyistä asioista haastateltava haluaa mielellään vaieta, kuten esimerkiksi sairauksista ja taloudellisesta tilanteesta. (Hirsjärvi ym. 2009, 206-207.)

Tutkimushaastattelut jaetaan kolmeen ryhmään: strukturoituun haastatteluun eli lomakehaastatteluun, puolistrukturoituun eli teemahaastatteluun ja strukturoimattomaan eli avoimeen haastatteluun. Lomakehaastattelussa kysymykset ja niiden järjestys on valmiiksi muotoiltu. Avoimessa haastattelussa ollaan lähellä keskustelua, eikä siinä ole valmista runkoa eikä kysymyksiä. Haastattelun ohjaaminen on haastattelijan vastuulla. Teemahaastattelu on näiden kahden välimuoto, jossa käsiteltävät aiheet eli teemat ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi ym. 2009, 207-210.)

6.3.3 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, joka kohdentuu tiettyihin etukäteen päätettyihin teemoihin. Puolistrukturoiduille haastatteluille on ominaista se, että jokin haastattelun näkökulma on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkea. Sen ominaispiirteitä on tieto siitä, että haastateltava on kokenut kyseisen haastattelun aiheen mukaisen tilanteen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47-48.)

Teemahaastattelu etenee keskeisten teemojen varassa. Haastateltavan ääni nousee kuuluviin ja hänen tulkintansa ja asioille antamat merkitykset ovat keskeisiä. Nämä syntyvät vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa. Teemahaastattelussa ainoastaan teema-alueet ovat kaikille samat. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

Valitsin tutkimukseeni teemahaastattelun, koska mielestäni sen avulla tutkimusaiheestani on helppo haastatella. Teemojen avulla jokainen haastateltava saa tuoda esiin oman näkökulmansa. Teemahaastattelussa haastattelijan oma rooli korostuu koska keskustelua on ohjattava oikeaan suuntaan ja esitettävä tarkentavia kysymyksiä.

6.4 Aineiston keruu

Keräsin aineiston opinnäytetyöhöni teemahaastatteluilla, jotka tein Palvelukoti Honkalan omaisille. Palvelukodin henkilökunta antoi kuudelle viimeksi palvelukotiin muuttaneen omaisille haastattelukirjeen (LIITE 1), jossa kysyttiin suostumusta haastatteluun sekä yhteistietoja. Viisi palautti suostumuksen, ja heidät kaikki haastattelin. Haastateltavina oli kaksi miestä ja neljä naista. Sukulaissuhteiltaan viisi heistä oli lapsia ja yksi serkku. Yhdessä haastattelussa oli mukana kaksi tytärtä. Haastattelujen pohjana käytin teemarunkoa (LIITE 2), jonka mukaan haastattelut etenivät.

Haastattelut kaikki toteutin Palvelukoti Honkalassa omaisille sopivina ajankohtina, ja kestoiltaan ne olivat 35 minuutista reiluun tuntiin. Kaikki haastattelut nauhoitettiin.

6.4.1 Haastattelujen kulku

Haastateltavat valitsin henkilökunnan avustuksella sen mukaan, kenen läheinen oli viimeiseksi muuttanut palvelukotiin, jotta mahdollinen muutto oli vielä hyvin mielessä. Muutoista oli aikaa noin vuodesta viiteen kuukauteen. Haastateltavilta kysyin halukkuutta suorittaa haastattelut muualla kuin palvelukoti Honkalassa, mutta kaikki halusivat haastattelun toteutuvan Honkalassa. Haastattelut nauhoitettiin ja nauhurin käytöstä kysyttiin haastateltavilta. Nauhuri ei haitannut haastateltavien keskittymistä.

Haastattelut sujuivat hyvin suunnitellun teemarungon mukaan. Kaikki olivat kestoiltaan ja kokonaisuudeltaan hyvin onnistuneita. Haastattelut toteutettiin vanhusten asunnoissa tai Honkalan yhteisessä kirjastotilassa. Haastateltavat olivat kiinnostuneita opinnäytetyön aiheesta, mikä helpotti haastatteluja.

Haastattelujen jälkeen litteroin tekstit sanatarkasti ja merkkasin litterointiin tekemiäni havaintoja haastattelujen aikana tapahtuneista asioista. Haastattelunauhut hävitettiin tutkimuksen valmistuessa.

6.4.2 Aineiston analysointi

Käytin aineiston analysointiin sisällönanalyysia. Analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus aineistosta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Sisällönanalyysilla aineisto pyritään järjestämään tiiviiseen ja selkeään muotoon sisällön informaation säilyttämiseksi. Aineiston analyysin tarkoituksena on tietoarvon lisääminen tekemällä aineistosta mielekästä, selkeää ja yhtenäistä. Aineisto puretaan aluksi osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudelleen uudella loogisella tavalla eheäksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Käyttämäni sisällönanalyysi perustuu aineistolähtöiseen analyysiin. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa yhdistellään käsitteitä saaden vastaus tutkimustehtävään. Analyysi on tulkintaan ja päättelyyn perustuvaa, jossa edetään yksittäisestä näkemyksestä yleiseen. Abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. Tuloksissa esitellään aineistoa kuvaavat teemat. Tutkija tekee johtopäätökset pyrkimällä ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä, mitä asia tutkittavalle merkitsee. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-113.)

Aloitin analyysin lukemalle litteroidut haastattelut läpi muutamaan kertaan. Tämän jälkeen aloin aineistolähtöisesti luokittelemaan haastatteluja aineistosta nousevien teemojen perusteella. Aluksi jaoin haastattelut kahden pääteeman alle. Teemoina olivat muutto ja kotiutuminen. Tämän jälkeen aloin uudelleen aineistolähtöisesti etsimään merkityskokonaisuuksia näiden teemojen alle. Haastattelut luokittuivat melko pieniksi aineistokokonaisuuksiksi, jotka vielä yhdistelin pääteemojen alle loogisiksi alateemoiksi. Tämän jälkeen aloin kirjoittamaan tuloksia auki uudelleen kokoamieni teemojen kautta. Tulosten kirjoittamisen jälkeen kirjoitin johtopäätökset peilaten tuloksia ja teoriaa.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuus perustuu tutkimuksen laatuun. Hyvä haastattelurunko ja teemojen valinta, haastattelijan taidot ja laadukas nauhoite sekä kirjanpito haastattelun vaikeista kohdista lisäävät tutkimuksen laadukkuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184.) Haastattelurunko koostui tutkimuksen teemoista, jotka on

esitely tutkimuskysymyksen yhteydessä. Haastattelut olivat itselläni ensimmäiset, joten en mielestäni päässyt haastatteluissa tarpeeksi syvälle kuin olisin itse halunnut. Nauhurin käyttö oli luontevaa ja haastattelujen litterointi sujui ongelmitta. Haastattelun aikana esiin tulleet asiat kirjasin ylös haastattelunrunkoon ja otin ne huomioon litterointi ja analysointi vaiheessa.

Haastateltavat omaiset valittiin Palvelukoti Honkalan henkilöstön avustuksella. Tutkimuksen haastateltavat valittiin loogisesti muuttotapahtuman ajankohdan mukaan, joten haastateltavien valitseminen on tehty luotettavasti ja eettisesti eikä tulosta voitu siltä osin säädellä ketä haastateltavana oli. Tutkimuksen yleistämisen kannalta otos on paikallinen ja pieni. Luotettavuuden kannalta tulokset ovat kuitenkin luotettavia palvelukoti Honkalaan, koska asukasmääräkin on melko pieni. Toisaalta tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia yksittäisen henkilön kokemuksia, jotka eivät ole yleistettävissä, koska ne ovat jokaisen henkilökohtaisia mielipiteitä.

Tutkimuksen eettisyyttä lisää se, että haastateltavien kanssa sovittiin, ettei henkilöllisyyttä tulla paljastamaan tutkimuksessa. Analysoinnin pohjalta olen nostanut esiin havaitsemiani johtopäätöksiä ja verrannut niitä empiriassa nostettuihin asioihin. Olen käyttänyt tutkimuksessa suorissa lainauksissa haastattelutunnisteita, joiden perusteella voidaan todeta, että olen käyttänyt monipuolisesti tutkimustuloksissa kaikkia haastatteluja.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Käytän tuloksissa termiä omainen kuvaamaan omaista, jota olen haastatellut ja palvelukodissa asuvaa henkilö nimitän termillä vanhus. Selvitän ensin asiaa muuttamisen kannalta. Käsittelen muuttoon johtaneita syitä, haku- ja muuttoprosessia sekä niiden vaiheita ja omaisen kokemuksia muutosta ja omasta roolistaan. Tämän jälkeen käsittelen kotiutumista ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Käsittelen sosiaalisten suhteiden ja harrastusten jatkuvuutta sekä yhteistyötä henkilökunnan kanssa. Lopuksi pohdin eroavaisuutta vanhan kodin ja palvelukodin välillä.

7.1 Muistiongelmien muuttamisen edesauttajana

Muuttotilanteissa vanhukset olivat asuneet omissa kodeissaan ja yleisin muuttoon johtanut syy oli muistin heikentyminen. Tarkentavina syinä oli ollut kodista pois lähteminen ja eksyminen, osalla lääkkeiden oton hankaluudet. Yhden haastateltavan kohdalla muutto tapahtui toisesta palvelukodista.

”Lähti kotoaan yöllä lääkäriin alusvaatteisillaan kovassa pakkasessa, ei uskaltanu enää jättää häntä.” (H1)

”... mä huomasin et joku kerta oli neljä päivä lääkkeit kokonaa ottamatta ja niinku tän tyyppisii asioit.” (H5)

Paikkaa haettaessa kotihoidon palvelut olivat tyypillisesti kattavasti käytössä. Haastatteluihin sisältyi toisaalta joitakin tilanteita, joissa vanhus ei ollut suostunut palveluita käyttämään. Omaiset olivat olleet hyvin sitoutuneita hoitoon kotona, osa kävi tarkistamassa itse tilanteen vielä päivittäinkin. Yhdessä tapauksessa kotihoidon palveluita ei ehditty edes kokeilla, koska tilanne oli muuttunut hyvin radikaalisti huonoksi.

”Kotihoito kävi kolme kertaa päiväs ja tuli ruokapalvelu. Kotisairaanhoido kävi kerra viikos. Palveluita ei voitu enää lisätä ja ite kävin joka päivä viel kattomas.” (H1)

”Ei hän huolinut mitään, kyl hänel kävi kotihoito, mut se oli minä ja mu mieheni.” (H5)

7.2 Hakemuksesta muuttoon

Haastateltavien muuttoprosesseista oli aikaa viidestä kuukaudesta vuoteen haastatteluhetkellä. Hakuprosessiin ja paikan saamiseen meni vaihtelevasti muutamasta viikosta puoleen vuoteen. Paikan saamista nopeutti vanhuksen sairaalassaolo tai kotona pärjäämättömyys.

”Niin kuin yleisesti on tiedossa, kun henkilö joutuu sairaalaan, niin helpommin pääsee hoitokotiin.” (H3)

”Haku oli käynnissä ja sit tuli tää yöulkoilu, ni se nopeutti.” (H1)

Enemmistöllä haastateltavista oli hakemus palvelukotiin tehtynä jo pidemmän aikaa, mutta toimintakyvyn lasku nopeutti prosessi. Prosessin etenemiseen vaikuttavia tekijöitä oli myös omaisen oma aktiivisuus ja asioiden vaatiminen.

” Minun kohdallani kaikki prosessit yleensä sujuu sillä tavalla, että saan tahtoni läpi. Osaan vaatia ja tarvittaessa olen hankala.” (H3)

Omaisien roolina paikan hakemisessa oli papereiden täyttäminen ja käytännön asioiden hoitaminen. Vastuu palvelukotipaikan hakemispäätöksen teosta jäi usein kokonaisuudessaan omaisen harteille.

7.2.1 Palvelukotiin tutustuminen

Kun vanhus sai paikan palvelukodista, tulivat haastateltavat omaiset tutustumaan paikkaan, kaksi haastateltavaa yksin ja kolme yhdessä vanhuksen kanssa. Vanhuksen kanssa tutustumassa käynyt omainen koki tällä tavoin vanhuksen antavan hyväksynnän palvelukodille ja muutolle.

” Me käytii yhdessä, me käytiin tuol ylhääl kattomas se huone ja et onks hän tyytyväine ja haluuks hän tulla ja niin poispäin. Ei hänt pakotettu. Hän sai ite päättää.” (H5)

Muissa tilanteissa vanhus ei voinut tulla tutustumaan erilaisista syistä, mutta omaiselle itselleen oli tärkeää käydä tutustumassa paikkaan, sillä jokainen haastateltava oli käynyt tutustumiskäynnillä. Tutustumisen yhteydessä omaisilla oli mahdollisuus havainnoida minkä verran esimerkiksi tavaroita asuntoon mahtuu.

” Hän olis tietenki halunnu ja ottanu enemmän tavaraa, ku mää sit yritin sano et ei sin mahdu eikä voida viedä. Siel on ne omat säännöt, millai siel laitellaan taulut seinää ja se oli semmost, aikalail kriittist puuhaa.” (H4)

7.2.2 Muuttotilanne

Omaisten mielestä oli helppo päättää mitä tavaroita asuntoon tuodaan, koska tila ei ollut suuri. Vain tärkeimmät tavarat pystyi tuomaan ja vanhukset luottivat omaisiin tavaroiden päättämisessä.

” Hän sano mulle et mää tiedän mitä tarvitaan. Et mää päätin.” (H5)

Vanhuksen muuttaessa varsinaisessa muuttotilanteessa neljä haastateltavaa oli ollut läsnä palvelukodissa. Yksi haastateltava ei ollut ollut läsnä muuttohetkellä, mutta oli vierailut palvelukodissa heti seuraavana päivänä. Omaiset kokivat tilanteen yllättävän helpoksi. Jotkut haastateltavat nostivat esiin sen, että piti todistella vanhukselle ja itselleen että palvelukoti on hyvä ja oikea paikka.

” Ja hän oli hyvin yhteistyökykyinen ja oli ok. Kyl tota sit hän ihan mielellään jäi tänne ja ei hän yhtään halunnu meen mukaa. Kyl hän sit sillä tavalla ymmärsi, et kun tällänen päätös on tehty, ni se on sit näin. Eikä hän o niinku kertaakaan sanonu, et hän haluis täältä pois tai jotain muuta.” (H5)

Haastateltava omainen, jonka läheinen oli muuttanut palvelukotiin toisesta palvelukodista, vertasi muuttoja ja sitä olisiko muutosta pystynyt päättelemään syitä miksi palvelukodin vaihdosta haettiin.

” Ei me ollenkaan huomattu, (toinen palvelukoti) oli niin kaunis ja hieno. Sit vast ku mee isä alko olee huonommas kunnos ni huomattii. ... Hienot puitteet siel on ja ohjelmaa. ” (H2)

7.2.3 Omaisen kokemus prosessista

Osa haastateltavista omaisista koki haku – ja muuttoprosessin helpoksi kun taas osa raskaaksi. Helpoksi prosessia kuvailleet omaiset olivat niitä, joiden paikan hakemiseen ja saamiseen ei ollut mennyt kauan aikaa.

”Oon tosi tyytyväinen et äiti pääsi tänne ja et se oli yllättävän helppo prosessi, se antaa siitä viitteitä et kaikki on hyvin. Omaisena voi olla levollisin mielin. ” (H5)

Vaikeaksi prosessin kokeneet kuvailivat sitä stressaavaksi ja sekavaksi, papereiden kanssa sai kulkea ja reissata.

” Joo mää ainakin ilmeisesti sain nii kova stressi et sain ihottumaa itteeni. Se oli aika ruljanssi, onneks se on ohi. ” (H4)

Muutto ja hakutilanteissa omaiset saivat turvaa omasta perheestään ja prosessi koettiin yhdessä. Haastateltavat joilla oli sisaruksia kokivat tilanteet vähemmän stressaaviksi, koska asian pystyi jakamaan toisen kanssa. Omaiset kuitenkin kaipasivat prosessiin selvennyksiä ja yhtenäisiä toimintatapoja.

7.3 Omaisen rooli muutossa ja tunnekokemukset

Jokainen haastateltava koki muuton eri tavalla. Toisilla se oli päätös yhdelle elämänvaiheelle, toisilla jännitystä, haikeutta ja kaihoa. Tunteet nousivat omaisilla pintaan muuton tapahduttua ja vanhuksen muutettua. Muutto toi omaisille lohdutukseksi tunteen siitä turvallisuudesta, minkä vanhus laitoksessa saa. Yhden haastateltavan kohdalla nousi esiin myös syyllisyys.

”No siis kyl mu täytyy myöntää et se oli aika haikee mulle se, haikee olo siitä et hän muuttaa ny tälläsee palvelukotii. Et mää tiedosti sen et yks häne elämä vaiheist ja tavallaan minunki ni on sit ohi.” (H5)

Kaikki haastateltavat kokivat vanhuksen muuton lopulta helpotukseksi. Oman roolinsa kaikki myönsivät muuttuneen, toisilla enemmän ja toisilla vähemmän. Yhden haastateltavan kohdalla nousee esiin roolin muuttuneen tärkeämmäksi ja yhteydenpito tiiviimmäksi muuton jälkeen. Osalla oman roolin muutokset olivat hyvinkin pieniä. Yhdessä haastattelussa nousee esiin roolien kääntyminen päinvastaiseksi palvelukotiin muuton jälkeen. Omaiset kokivat huonoa omaatuntoa jos eivät ehtineet vierailia mielestään tarpeeksi usein.

”Oikeastaan ollaan enemmän yhteydessä, ...” (H4)

”Rooli o muuttunu helpottavammaks, mut ain o semmonen huono omaatunto jos ei ain ehdi.” (H2)

”... et nyt vast näin laitosvuosin ollaa alettu olee vähä sellasii, et o menny päinvastoi nää roolit. (H2)

Helpotus muutosta sai omaiset olemaan levollisin mielin, ei tarvinnut pelätä mitä vanhuksen kotona tapahtuu ja onko kaikki hyvin. Palvelukoti koettiin turvalliseksi paikaksi.

”Helpottunu olo, ny isä saa apuu heti ko tarvii. Isän ollessa kotona oli pelko takaraivossa kokoajan et mitä tapahtuu.” (H1)

7.4 Kotiutuminen ja siihen vaikuttavat tekijät

Omaiset kokivat vanhusten kotiutuneen palvelukotiin melko nopeasti. Osalla kotiutumiseen meni kauemmin kuin toisilla. Arvioksi kotiutumisajoista omaiset sanoivat kahdesta viikosta kahteen kuukauteen. Osa omaisista oli yllättyneitä, kuinka helposti ja nopeasti kotiutuminen tapahtui.

” Se oli tosi nopeeta, ... et hänel on ollu pienetki muutokset aina kamala hankalia, et tavallaan muutosvastarinta o ollu nii kova, et hän o ollu semmone et tietää mitä tahtoo, mut tää oli yllättävä helppoo mu mielest.” (H5)

Omaisten rooliksi kotiutumisen hetkellä tuli käytännön asioiden ja paperiasioiden hoito. Tietenkin tärkeänä on myös vierailu vanhuksen luona.

”Mun rooli oli lähinnä se, et mä hoidan ne käytännön asiat ja sitä äitiki odotti, et kaikki hoituu. Hän oli ku prinsessa, et sellasee hän o tottunu.” (H5)

7.4.1 Ympäristö

Omaiset kokivat palvelutalon ympäristön kotiutumista edistäväksi. Oma huone ja oma wc nostettiin tärkeimmiksi asioiksi, vaikka huonetta kuvailtiin pieneksi. Aidattu sisäpiha oli haastateltavien mielestä positiivinen yllätys.

”Nyt o terassi ovet auki ja ain pääsee ulos.” (H2)

”Mun mielest tää on kodista ja kodinomaista...” (H5)

Osa haastateltavista nostaa esiin vanhuksen kokemuksen vankilassa olost, koska kaikki ovet ovat lukossa. Asia kuitenkin ymmärretään turvallisuuden näkökulmasta.

”Siitähän äitini ei pidä, että kun ulko-ovi on lukossa, että tää on niinku vankila.” (H3)

Omat huonekalut toivat ympäristöön kodikkuutta, vaikka niitä asuntoon mahtuikin hyvin vähän. Ympäristön esteettömyys oli myös tärkeä tekijä omaisten mielestä. Omaisilla ei kuitenkaan ollut kokonaisvaltaista käsitystä palvelukodin ympäristöstä.

7.4.2 Rutiinit

Palvelukodin rutiinit vaikuttivat kaikkien omaisten vierailukäyttäytymiseen palvelukodissa. Rutiinit ovat osa vanhuksen elämää palvelukodissa ja omaiset pyrkivät välttämään vierailuja esimerkiksi ruokailujen aikaan.

”Kyl se vaikuttaa, tiedetään millon isä syö ja et se lepää ja kyl ne rutiinit vaikuttaa.”(H2)

”Koitan aina osua päiväjärjestyksen väliin, etten tulis ruuan aikaa. Aika äkkii se tos tuli ku ne ain syö tarkallee.” (H1)

Yksi haastateltava nostaa esiin sen, että vaikka rutiinit vaikuttavat, ei hän kuitenkaan ota niistä stressiä.

”Kyl mä voin tulla ja mennä millai haluun. Joskus tuo jopa kahvin tonne meille huoneeseen ja mullekin tuovat.” (H4)

7.4.3 Tapahtumat

Palvelukodissa järjestettävät tapahtumat omaiset kuvailivat hyvin pienimuotoiseksi ja spontaaneiksi. Omaiset itse eivät olleet kovin tietoisia palvelukodin tapahtumista.

”Joskus o itte sattunu paikal, ei niist oikee ilmoitel. Sit paitsi sellasist isomist mist oikee tulee ilmoitus.” (H3)

”Juhlii keskenäs, hän ain sanoo et tytöt o kovii laulamaa...” (H3)

Omaiset kokivat tapahtumat kotiutumisen edesauttajiksi ja toivoivat niiden jatkuvan. Vanhukset nauttivat tapahtumista ja osallistuivat niihin omaisten mukaan mielellään.

”Kuulemma ottaa ainakin osaa laulamiseen, kyllä hän varmaan tykkää.” (H3)

Osa haastateltavista kertoi, että ei itse haluaisikaan osallistua tapahtumiin sillä ne ovat asukkaita eli vanhuksia varten.

”Toisaalta se on tärkeätä et heil on ohjelmaa, meil on sit omaa ohjelmaa.”(H5)

7.5 Sosiaaliset suhteet ja niiden ylläpitäminen

Omaisat kokivat, että vanhusten sosiaaliset suhteet pienentyivät palvelukotiin muuton yhteydessä. Aikaisemmassa kodissa jopa ylisosiaalinen vanhus halusi palvelukodissa olla vain yksinään.

”On ollu iha ylisosiaalinen, ... mut ny viihtyy yksinää.” (H3)

Osalla sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen oli hankalaa, koska useat ystävät olivat jo myös iäkkäitä. Muistisairaudet ja fyysisen toimintakyvyn lasku vaikuttivat myös sosiaalisiin suhteisiin.

” No häne sisarensa soittelee aina silloin tällöin, mut tuota ku ihmine on 88-vuotias ni sosiaalisista suhteista suurin osa o kuollu.” (H3)

Sosiaalisuus muiden asukkaiden kanssa palvelutalossa oli melko vähäistä. Omaisat kertoivat vanhusten kokevan muut huonompikuntoisempina. Kommunikoinnin esteenä oli usein esimerkiksi toisen asukkaan huono kuulo tai muistisairaus.

”Ku yks rouva oli juur muuttanut tänne ni hänet järjestettiin sit siihen tämmösten teräväpäisten pöytään, joilla on muisti viel jollain tavoin tallella, ni kyl ne keskusteli. Mut ei hän sit, et näyttää heti menevänsä huoneeseensa, ku on syöny. ... Et se sosiaalisuus on kyl kärsiny. Hän sanoo et tääl on niin hirveesti niitä hömeröitä, eikä niitä jaksaa kattoa. Varmaan niissä sit sekin et ne istuu samas paikas ja näyttää samanlaisilta mut sit ei kuitenkaan tiedä et missä on.” (H5)

7.6 Harrastukset

Haastateltavien omaisten vanhuksat olivat olleet kovia harrastamaan aikuisiällä ja ennen muuttoa palvelukotiin. Muuttoon johtaneet syyt ovat kuitenkin samoja tekijöitä minkä vuoksi harrastuksetkin ovat jääneet taka-alalle tai poistuneet elämästä. Joitakin harrastuksia omaiset halusivat tukea vielä palvelukodissakin ja tekivät itse paljon sen eteen.

”Jalkapallo peleis voi viel käyd kattoo, pyörätuoli o lyhyt matka. Mää käyn kyl isän kaa.” (H1)

Palvelukodissa jatkuvia harrastuksia oli liikunta, maalaaminen, musiikki ja osittain yhdistystoiminta.

”Se on ny sit tämä soitto ja sit hän piirtää kyllä vielä.” (H4)

”No tuo musiikki ja hän on erittäin liikunnallinen ollu, on ollu valiovoimistelijä, lentopallon pelaaja, lenkkeilijä. Enää hän ei pystyis, mutta perusliikuntaa ulkoilua.” (H3)

7.7 Yhteistyö henkilökunnan kanssa

Kaikki haastateltavat kokivat yhteistyön henkilökunnan kanssa hyväksi. Henkilökunta on ystävällistä ja ammattitaitoista, omaiset kokivat voivansa aina kysyä henkilökunnalta mieltään askarruttavista asioista.

”... kaikki on ystävällisiä ja voi soittaa milloin vaan. Ja aina saa kysymyksiinsä vastauksen. Olen siinä mielessä ollut tyytyväinen.” (H3)

Henkilökunnan vastaanotto ja avustamiset muuttoon liittyvissä asioissa koettiin hyväksi ja tärkeäksi. Omaiset kokivat saavansa turvaa henkilökunnasta muuton hetkellä. Henkilökunta koettiin yhdeksi kotiutumisen edesauttajaksi.

”Mu mielest todella hyvä vastaanotto, ammattitaitone ja osaava henkilökunta.” (H1)

”Me saatiin paljon apua, palvelukodin johtaja oli tehnyt paljon valmiiksi ja neuvo hyviä.” (H2)

”Kyllä minun mielestä siinä on merkitys, että paikka kun on tällainen kodikas niin henkilökunta on yhtä tärkeää.” (H5)

7.8 Vanha koti – palvelukoti

Haastateltavista omaisista yksi koki palvelukodin vanhuksen kodiksi. Kaksi haastateltavaa kertoi paikan muodostuneen kodiksi vuoden sisällä, ja aluksi kokeneen palvelukodin laitokseksi. Kaksi haastateltavaa oli sitä mieltä, että palvelukoti on laitos, missä vanhus asuu.

”Mä en oo koskaan tullu ajatelleeksi sitä, varmaan tota kyllä tää silleen laitos on. Kyllä hänellä ihan kodin näköistä on mut kyllä mä laitokses vierailen.” (H5)

”Tää on ihan koti.” (H1)

Paikan laitokseksi kokeneet omaiset kokevat muuton vaikutukset vanhuksen toimintakykyyn suuriksi. Toimintakyvyn lasku muuton jälkeen vahvistaa heidän mielestään laitosisäisyyden käsitystä.

”... mut kyllä tää siinä oikeesti on laitos, sillä tavalla, et kyllä sen näkee siitä. Just siitä toimintakyvyn alenemisesta, et se oli minun mielestä hurjan nopeeta. Mä olin vähän järkyttynyt siitä, kuinka nopeesti se siinä meni. Ku hän oli niinku pärjännyt sillä tavalla, ... toimintakyky säily sen takii et hän oli tässä arjes mukana. Mut nyt hänellä on liian mukavat olot. Enään ei tarvi, ni se on varmaan sen takia.” (H5)

”... tää on ollut tota stoppi, on ihan niinkun tää olis niinkun uus elämä. Muutos on kyllä valtava, että kun se äitini kunto meni niinkun viikossa, fyysinen ja psyykinen. Se oli hämmäntävä asia, en yleensä kovin äkkiä mistään hämmenny, mutta se ulkonainenkin rapistuminen, tosiaankin kun se oli viikossa kahdessa kuin eri ihminen.” (H3)

Paikan kodiksi kokeneet omaiset perustelivat kodinomaisuutta paikan yleisilmeellä, henkilökunnan ystävällisyydellä ja omalla huoneella.

”Se varmasti vaikuttaa et tää tuntuu kodilta kun tietää et se luopuminenkin on edessä, et halutaan et isä on täällä mahdollisimman pitkään, että sit kun se aika on niin kävis täälläkin sit nätisti.” (H2)

Omaiset kokivat voivansa vaikuttaa vanhuksen elämään edelleenkin ja roolinsa olevan tärkeä.

”Pystyn vaikuttamaan, oon tehnyt isän kanssa retkiä, tarvii vaan ilmottaa et nyt me mennään.” (H1)

”Kai se on sellanen jonkunmoinen huolehtiminen ja tiedustelu ja muu sellanen.” (H4)

Yhteydenpito vanhukseen oli osalla haastateltavista kasvanut ja osalla pienentynyt. Pääasiallinen yhteydenpito tapahtui vierailemalla palvelukodissa, sillä harva osasi tai pystyi enää puhelimesta puhumaan.

”On hänel puhelin, mut ei hän tahdo oikee enää kuul siinä... et käydään mun miehen kans yleensä perjantaisi, ku meil on uinti normaalisti perjantaina. Nii et millai sit tullaanki Porii, ni käydää.” (H5)

”Mää käyn joka viikko, vaihdan samal kielet hänen mangoliinii,... mä olen joskus luvannu et mä hoidan, ni mä hoidan.” (H4)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksesta ilmenee, että omaiset kokivat palvelukotiin muuton hyvin yksilöllisesti oman läheisen kautta. Muuton aiheuttaman tunnetilat ja kokemukset jäivät usein kuitenkin taka-alalle erilaisten teknisten prosessien myötä. Itse asian käsitteleminen yhdessä vanhuksen kanssa jää toissijaiseksi paperiasioiden ja käytännön muuttopuuhiin varjossa. Muutto tuo paljon tehtävää omaiselle, mikä sitten omalla tavallaan antaa luvan jättää muuton tunnetasojen käsittelyä myöhemmäksi. Tässä kohtaa moni omaisen ajaa itsensä stressin partaalle.

Klemolan (2006) tutkimuksessa nostetut muuttoprosessin vaiheet eivät kenenkään haastateltavan kohdalla toteutuneet kuin mallissa on esitetty. Klemolan tutkimuksen mukaan hoitopaikan hakemisen ja sinne siirtymisen välillä prosessi ei edennyt vaan vanhukset jatkoivat normaalia elämää. Tämän syynä tutkija pitää sitä, että hoitopaikan hakemuksen oli tehnyt ulkopuolinen henkilö, eikä vanhus tiennyt mitä se todellisuudessa tarkoittaa. (Klemola 2006, 104.) Sama päätelmä voidaan todeta myös omasta tutkimuksestani; hoitopaikan hakemuspäätöksen tekeminen jäi kokonaan omaisen vastuulle. Haastatteluissa nousi myös esiin se, ettei muutosta oltu keskusteltu etukäteen eikä vanhus tiennyt omaisten mukaan mitä todellisuudessa on eläminen palvelukodissa.

Tutkimuksen pohjalta voidaan todeta, että muutto prosessina tuli yllättäen sekä vanhuksille että omaisille. Paikan varmistumisen jälkeen oli hyvin vähän aikaa itse muuttotapahtumaan. Prosessi on omaisten mielestä hyvin tekninen ja nopea. Asian käsittely ja keskustelu tulivat ajankohtaiseksi vasta kun vanhus on muuttanut, ja omaisen on hoitanut käytännön asiat. Häätäinen ja nopea muutto aiheuttaa enemmän stressiä ja voi olla suuri kriisi muuttajalle (Kotiranta 2009, 12).

Muuton herättämät tunnetilat ovat hyvin yksilöllisiä. Niin kuin Kotiranta (2009) opissaan kertoo, on muutto myös raskas kokemus omaiselle. Omaiset kokevat tavallaan yhden omankin elämänvaiheensa päättyvän kun oma läheinen muuttaa pois omasta kodista. Lopulta kuitenkin kaikkien omaisten tunnetilana oli helpotus, ainakin muuttoprosessin näkökulmasta.

Kotiutuminen palvelukotiin sujui omaisten mielestä melko nopeasti ja helposti. Aiempiin tutkimuksiin (mm. Klemola 2006 ja Kotiranta 2009) verrattuna aika on melko nopea. Klemolan tutkimuksessa kotiutumiseen menevä aika arvioitiin kolmesta kuukaudesta kuuteen kuukauteen riippuen yksilöllisistä tekijöistä.

Tutkimuksen mukaan voidaan todeta, että tapahtumat, ympäristö ja rutiinit vaikuttivat omaisten mielestä kotiutumiseen. Omaiset eivät kuitenkaan itse olleet osallistuneet erilaisiin tapahtumiin. Tuloksista saa käsityksen siitä, että omaiset haluavat vanhusten nauttivan siellä olevista tapahtumista ja jättäytyvät tarkoituksella pois niistä. Palvelukodin ympäristö koetaan hyvin esteettömäksi ja vanhuutta tukevaksi. Myös Pikkarainen (2010) nostaa esiin ympäristön merkityksen toimintakyvyn tukena, jota kautta vanhus voi kokea palvelukodin kodiksi, jossa pystyy selviytyvänsä.

Tutkimuksessa nousee esiin, että palvelukodin rutiinit vaikuttavat omaisten vierailukäyttäytymiseen, mikä tukee ajatusta palvelukodin kokemisesta laitokseksi. Kotiranta (2009,19.) nostaakin laitospaikkaiset rutiinit yhdeksi kodikkuuden hävittäjäksi. Yleisesti ei mietitä kylään lähdeettäessä mahdetaanko siellä juuri syödä, vaan kotiin voidaan aina mennä. Omaiset myönsivät ajoittavansa vierailut ruokailuaikojen ulkopuolelle. Nämä tekijät vahvistavat käsitystä siitä, että laitosta ei koeta kodiksi. Tulosta tulee Marinin artikkeli Elämän paikallisuus ja paikat teoksessa Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa, jossa hän puhuu laitospaikkaisuuden kodinomaistamisesta. Usein hoitokodeissa ympäristö on työntekijälähtöistä ja kodinomaisuutta pyritään vain luomaan erilaisin keinoin, jossa rutiinit ovat osa päivittäistä rytmiä. (Marin 2003,40.)

Sosiaalisten suhteiden ja harrastusten ylläpitäminen laitoksessa on haaste monelle vanhukselle. Usein harrastukset ovat loppuneet jo ennen muuttoa palvelukotiin, mutta joitakin niistä on mahdollisuus jatkaa myös palvelukodissa. Esimerkkinä yhden vanhuksen maalaamisharrastus, jota hän on hyvin pystynyt jatkamaan palvelukodissa. Sosiaalisten suhteiden väheneminen liittyy vanhuuteen hyvinkin voimakkaasti. Ikäihmisten yksinäisyys jo omassa kodissa asuessaan on yksi vanhustyön haasteista tulevaisuudessa. Tutkimuksesta käy ilmi, että palvelukotiin muuttaneiden vanhusten sosiaaliset suhteet vähenivät sinne muutettaessa. Toisten asukkaiden kanssa ei syntynyt keskusteluja vaan vanhuksat viihtyivät paljon yksi-

nään. Omaiset kokivat, että vanhukset haluavat olla sosiaalisesti tekemisissä vain henkilökunnan kanssa.

Tutkimuksessa mukana olleet omaiset kokivat yhteistyön sujuneen hyvin henkilökunnan kanssa. Ystävällinen ja ammattitaitoinen henkilökunta toi luottamusta siitä, että omalla läheisellä on hyvä olla palvelukodissa. Haastatteluista käy kuitenkin esiin se, että yhteydenpito omaisiin on usein henkilökunnasta lähtevää. Omaiset eivät itse ole kovinkaan aktiivisia yhteistyössä. Omaiset eivät halua turhaan häiritä henkilökuntaa, mikä on väärin. Henkilökunta haluaa silti keskustelua vanhuksen omaisten kanssa hoitotyön parhaan lopputuloksen saavuttamiseksi. Suomi (2003) nostaa esiin perhetyön näkökulmasta miten hoitokulttuurissa pitäisi huomioida enemmän omaisia, jotta omaiset olisivat osa vanhuksen perhettä vielä palvelukodissa.

Tutkimuksessa haastatellut omaiset vierailivat palvelukodissa suurin piirtein kerran viikossa, joku vieraili useamman kerran viikossa. Vierailut kestivät vartista reiluun puoleen tuntiin. Viikossa on kuitenkin paljon tunteja, jolloin omaisen ei ole läsnä vanhuksen elämässä. Vanhuksen elämään palvelukodissa kuuluu henkilökunta ja muut asukkaat, jotka muodostavat vanhukselle niin sanotun kakkosperheen. Omaiset kokevat oman roolinsa jääneen taka-alalle, ja useat kertovat haastattelussa, että vanhus sanoi vartin vierailun jälkeen, että he voivat lähteä.

Tämän tutkimuksen pohjalta näyttää, että palvelukodeissa omaisen rooli yhä vain pienenee. Omaiset siirtävät vastuun hoidosta henkilökunnalle. Haastateltavani omaiset eivät kokeneet rooliaan mitättömäksi, mutta kaikki kokivat sen muuttuneen ja pienentyneen. Klemolan (2006) tutkimuksessa vanhukset kuitenkin itse kuvailevat omaisten roolin pysyneen samana, ja heidän olevan heille itselleen tärkeä voimavara. Tässä tekemässäni tutkimuksessa kuitenkin omaiset kokevat roolinsa olevan merkityksettömämpi kuin aikaisemmin ennen muuttoa.

Palvelutaloon muuttaessaan vanhuksen toimintakyky on usein jo heikentynyt. Muuttaessaan palvelukotiin vanhus pääsee palveluiden paratiisiin. Haasteena muutossa onkin, että vanhusta ei auteta liikaa, ja toimintakyky ei pääse edelleen laskemaan. Myös haastatteluista nousi esiin toimintakyvyn lasku, koska vanhusten ei tarvitse itse enää tehdä asioita. Omassa kodissa toimintakyky säilyi, koska van-

hus oli arjessa kiinni hoitamalla omia asioitaan. Omaiset yhdistävät toimintakyvyn laskun palvelukodin laitospaisuuteen, mikä nousee esiin myös muissa lähteissä ja tutkimuksissa.

Tuloksista ilmenevä tosiasia on kuitenkin se, että palvelukodin kodiksi kokee hyvin pieni osa omaisista. Haastatelluista aluksi neljä viidestä koki palvelukodin laitokseksi. Osa heistä ajan mittaan oppi ajattelemaan palvelukotia kotina, mutta vasta pitkä prosessin päätteeksi. Kysymykseksi nouseekin edelleen tutkimuksen jälkeen: Miten tehdään vanhukselle laitoksesta koti? Jos omaiset saataisiin paremmin mukaan palvelukodin arkeen, olisiko se ratkaisu kodinomaisuuteen ja palvelukodin kokemiseksi kodiksi.

9 POHDINTA

Omainen on palvelukodin henkilökunnalle linkki vanhuksen aikaisemmin elettyyn elämään. Omainen on tärkeä työväline hoitotyössä ja sen arvokkuutta on vaikea mitata. Olen itse ollut jo pitkään kiinnostunut omaisten kanssa tehtävästä työstä vanhuspalvelukentässä. Tämän vuoksi sain kipinän toteuttaa opinnäytetyöni omaisten näkökulmasta vanhuksen muutosta ja kotiutumisesta palvelukotiin.

Koen itse tärkeäksi asiaksi tutkimuksessa omaisten roolin tukemisen ja sen vuoksi olen nostanut sen tutkimuksesta yhdeksi pohdinnan aiheeksi ja haluankin korostaa sen merkitystä. Omaisten kanssa tehtävä yhteistyö ja omaisen rooli tulevaisuuden vanhustenpalvelukentässä tulee olemaan varmasti yksi merkittävä tekijä.

9.1 Omaisen rooli palvelukodissa nyt ja tulevaisuudessa

Muutto ja kotiutuminen prosessina ovat omaisille tunteita herättävä ja työntäyteinen prosessi. Tunteiden ilmaisu ja asioiden käsittely tapahtuu todellisuudessa vasta myöhemmässä vaiheessa. On ehkä mahdollista, että tämänkin asian varjosta omaiset kokevat roolinsa muuttuvan, ja itsensä ei niin tärkeäksi vanhukselle. Tunteita herättävä prosessi voi omaisesta tuntua myös hyvin pelottavalta ja ahdistavalta, joten vierailu vanhuksen luona voi olla vaikeaa. Tunteet tapahtuneesta ja tietoisuus tästä hetkestä voi ahdistaa omaista. Huomasin haastatteluissa selvästi sen, miten omaiset vieläkin peittelivät tunteitaan liittyen muuttoon ja kotiutumiseen. He eivät kertoneet niistä avoimesti vaan tietoa piti hyvinkin paljon kysellä eri tyy- leillä heiltä sekä ymmärtää puheista rivien välistä.

Vanhuksen muuttaessa palvelukotiin omainen jää hoidossa taka-alalle ja tyytyy siihen, että henkilökunta tietää nyt asiat paremmin kuin omainen, mutta miksi asia on näin? Vanhus elää elämänsä palvelukodissa ja omainen vierailee elämässä alle tunnin viikossa, voiko silloin sanoa, että omainen osaa kokea vanhuksen elämää palvelukodissa niin kuin se todellisuudessa on. Tutkimukseni tarkoituksena oli tutkia juuri omaisen kokemuksia muutosta ja kotiutumisesta. Pakostakin nousee esille, onko omainen oikea väylä päätellä, miten kotiutuminen on sujunut.

Omainen on suuressa roolissa ennen muuttoa ja muuton jälkeen, mutta rooli kotiutumisen ja elämässä palvelukodissa jää melko pieneksi. Omaisen roolin muutos johtuu pitkälti siitä, että omainen tuntee läheisensä olevan turvallisessa paikassa, jossa hänestä huolehditaan. Omainen voi jopa kokea merkityksettömyyttä. Mutta mikä on omaisen rooli palvelukodissa?

Asia on haaste hoitoyhteisöille, miten omainen otettaisiin paremmin huomioon ja osaksi vanhuksen hoitoa. Miten henkilökunta voisi huomioida omaisia paremmin, ja miten yhteistyöstä saataisiin molempia palvelevaa ja keskustelelevaa. Miten saada omaiset mukaan palvelukodin toimintaan ja vanhuksen arkeen.

Viime vuosina on perustettu erilaisia yhdistyksiä omaistyön parantamiseksi. Porin seudulle on tänä vuonna avattu oma alajärjestö Omaisena edelleen - yhdistykselle. Siellä pohditaan juuri näitä asioita, miten omainen saadaan mukaan vanhuksen hoitoon ja elämään hänen viimeisiksi vuosikseen. Jatkotutkimusideana olisi hyvä tutkia omaisen roolia palvelukodin arjessa.

9.2 Omat oppimiskokemukset

Opinnäytetyöni tekemisen olen aloittanut joulukuussa 2011 selailemalla erilaisia kirjoja ja lähteitä. Opinnäytetyöni aihe muotoutui muutamaan kertaan ennen lopullista muotoaan. Prosessi on ollut pitkä ja siihen on mahtunut paljon muutakin opintoja rinnalle. Niin kuin jokainen tutkija tietää, matkaan on mahtunut ylä- ja alamäkiä, mutta pääasiassa olen innolla tutkimusta tehnyt. Eri osa-alueet ovat tuottaneet määrällisesti enemmän ja vähemmän vaikeuksia.

Tutkimusta vaikeutti se, että omaisten kokemuksia muutosta ja kotiutumisesta ei ole tutkittu aiemmin. Minkä aiheen rajaaminen oli hieman hankalaa. Tutkimuksen tarkoituksena oli omaisten kokemusten tutkiminen muuton ja kotiutumisen kokijana. Näin jälkikäteen sanottuna, voisi miettiä olisiko kannattanut aihetta rajata esimerkiksi omaisen roolin ympärille. Olisi voinut olla loogisempaa saada asiat nivoutumaan paremmin yhteen.

Se, mitä aikaisemmista tutkimuksista voidaan päätellä, on tuloksissa paljon yhtäläisyyksiä. Tutkimuksesta käy silti ilmi myös uusia näkökulmia ja uudenlaisia ko-

kemuksia. Esimerkiksi omaiset kokevat kotiutumisen sujuneen melko nopeasti, mikä on osittain ristiriidassa aikaisempien tutkimusten kanssa. Tämä asia herätti myös minut tutkijana pohtimaan omaisen roolia tarkemmin.

Olen tyytyväinen valitsemaani tutkimusmenetelmään, vaikka olenkin aina ennen pelännyt laadullista tutkimusta. Olen kokenut itseni kovin määrälliseksi ihmiseksi ja kauhistuin hieman aluksi ryhdyttyäni tämänkaltaista tutkimusta tekemään. Tutkimus vastaa tutkimuskysymykseen ja sitä täydentäviin teemoihin. Nämä valitsemani teemat tukevat hyvin tutkimuskysymystä ja selkeyttävät tutkimuksen rakennetta. Teoriaosuus on mielestäni onnistunut ja tukee tutkimusta ja siitä saatuja tuloksia.

Tutkimus on ajankohtainen vanhuspalveluiden myllerryksessä. Suomessa ollaan menossa siihen suuntaan, että omainen tulee olemaan aina vain tärkeämpi osa vanhuksen hoitoa, esimerkiksi ulkoilun mahdollistajana. Omainen on vanhuspalveluissa se käyttämätön voimavara ja toivon, että tutkimus antaa ajattelemisen aihetta vanhuspalveluissa työskenteleville. Tutkimuksen teossa olisi voinut kiinnittää huomiota moniin eri asioihin ja tehdä asioita eri tavalla. Tämä tutkimus on kuitenkin antanut itselle mahdollisuuden tehdä tutkimus ja oppia siitä. Olen tyytyväinen tähän tutkimukseen, siitä saamiini tuloksiin ja toivon sekä uskon, että niitä voidaan tulevaisuudessa hyödyntää. Ehkä jopa itsellenikin herää kiinnostus tutkia omaisen roolia tarkemmin. Ammatillisena kasvuna opinnäytetyön tekeminen on ollut yksi suuri kasvuprosessi.

LÄHTEET

- Autio, T. & Tiihonen, M-L. 2003. Hyvä muutto – kirjanen omaishoitajan tueksi. Omaishoitajat ja Läheiset –liitto ry. Pori: Kehitys ry.
- Eloranta, T. & Punkanen, T. 2008. Vireään vanhuuteen. Helsinki: Tammi.
- Haverinen, R. 2008. Osallisuutta ja ihmisen kunnioitusta – ikääntyneiden palvelukokemuksia. Teoksessa: Suomi, A. & Hakonen, S. (toim.) Kuluerästä voimavaraksi – sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: PS-kustannus, 219-242.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopistokustannus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hänninen, K. 2008. Palveluohjaus – täsmäpalvelua ikäihmisille. Teoksessa: Suomi, A. & Hakonen, S. (toim.) Kuluerästä voimavaraksi – sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: PS-kustannus, 196-219.
- Ikäihmisten palveluiden laatusuositus. 2008. Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen kuntaliitto. Helsinki.
- Julkunen, R. 2008. Ikä ideana ja tutkimuskohteena. Teoksessa: Suomi, A. & Hakonen, S. (toim.) Kuluerästä voimavaraksi – sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: PS-kustannus, 15-32.
- Jyrkämä, J. 2008. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa: Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 267-323.
- Järvelä, S. & Siponen, M. 2001. Asuinympäristö ja elämäntarina: Vanhustentalon asukkaiden puheita asuinympäristöstään. Kotorinne 2000 –projekti. Kuntokallio.
- Klemola, A. 2006. Omasta kodista hoitokotiin: etnografia keskipohjalaisten vanhusten siirtymävaiheesta. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja e. yhteiskuntatieteet 138. Kuopio: kopiojyvä.
- Kotiranta, T. 2009. Omaiset osana hoidon ja hoivan kokonaisuutta - opas ammattihenkilöstön ja omaisten välisen yhteistyön tueksi. Omaisena edelleen ry. Pori: Kehitys oy.
- Marin, M. 2003. Elämän paikallisuus ja paikat. Teoksessa: Marin, M. & Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Juva: PS-kustannus, 22-41.

- Marin, M. 2008. Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa: Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 17-48.
- Mustajoki, S., Routasalo, P., Salanterä, S. & Autio, A. 2001. Vanhusten hyvä hoito vanhainkodissa. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja. A:31/2001.
- Parviainen, S. 1996. Vanhan ihmisen muutto ja sopeutuminen uuteen ympäristöön. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry. Helsinki:Hakapaino.
- Piironen, T., Lyytinen, H. & Routasalo, P. 2005. Asukkaiden kokemuksia palvelutalon arjesta. Turun Yliopisto; Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, Tutkimuksia ja raportteja. A:46/2005.
- Pikkarainen, A. 2010. Ikäihmisten esteetön ja mielekäs asuinympäristö. [Verkkopublikaisu] Stakes. [Viitattu 5.1.2012] Saatavana: http://www.stakes.fi/NR/rdonlyres/DFC81C4F-FEE5-4AA8-8B9B-2E478236F589/16156/Pikkarainen_KASTE_THL03_02_2010.pdf
- Porin Kaupunki. 2011. Perusturva 2016 – yhteistoiminta-alueen strategia. [Verkkopublikaisu] Saatavana: http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/perusturva/61jxX909x/Perusturva_startegia_130911.pdf
- Ryhänen, S. & Vaittinen, P. 1995. Vanhuksen koti laitokseksessa: ...tuttu huone... tutut tavarat... itekseen saa hääretä... ja kaikki semmonen... Helsinki: Stakes.
- Salin, S. & Åstedt-Kurki, P. 2008. Perhehoitotyö gerontologisessa hoitotyössä. Teoksessa Voutilainen, P. & Tiikkainen, P. (toim.) Gerontologinen hoitotyö. Helsinki:WSOY, 171-181.
- Sariola, Y. 2008. Lupa vanheta. Hämeenlinna: Päiväosakeyhtiö.
- Suomi, A. 2003. Sukupolvi- ja perhetyö. Teoksessa: Marin, M. & Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Juva: PS-kustannus,179-186.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi
- Urhonen, R. 2011. Omaisten käsityksiä yhteistyön rakentumisesta ja tuen tarpeesta dementia-akodeissa. Pro Gradu-tutkielma: Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
- Vaaramaa, M. & Voutilainen, P. 2002. Omaiset tukena arjen areenoilla. Teoksessa: Vuottilainen, P., Vaaramaa, M., Backman, K., Paasivaara, L., Eloniemi-Sulkava, U. & Finne-Sovari, H. (toim.) Ikäihmisten hyvä hoito ja palvelu: Opas laatuun. Helsinki: Stakes, 77-83.

- Vaaramaa, M. 2002. Tavoitteena vanhan ihmisen hyvä elämänlaatu. Teoksessa: Voutilainen, P., Vaaramaa, M., Backman, K., Paasivaara, L., Eloniemi-Sulkava, U. & Finne-Soveri, H. (toim.) Ikäihmisten hyvä hoito ja palvelu: Opas laatuun. Helsinki: Stakes, 11-18.
- Vallejo Medina, A., Vehviläinen, S., Haukka, U-M., Pyykkö, V. & Kivelä, S-L. 2007. Vanhustenhoito. 1.-3. p. WSOY.
- Vilkko, A. 1997. Ikääntyminen, muistot ja koti. Teoksessa Karisto, A. (toim.) Vanhuus kaupungissa. Miina Sillanpään syntymän 130-vuotisjuhlakirja. Juva: WSOY, 168-183.
- Vilkko, A. 1998. Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkerroista. Teoksessa Hyvärinen, M., Peltonen, E. & Vilkko, A. (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 27-72.
- Vilkko, A. & Karisto, A. 2000. Koti tutkimuskohtana ja näkökulmana. Janus 3/2000. 209-212.
- Vilkko, A. 2000. Riittävästi koti. Janus 3/2000. 213-229.
- Vilkko, A. 2010A. Kohteena koti. Teoksessa Vilkko, A., Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 11-31.
- Vilkko, A. 2010B. Koti vanhetessa. Teoksessa Vilkko, A., Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 213-236.

LIITTEET

LIITE 1 Haastattelukirje

Seinäjoen ammattikorkeakoulu
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Hei,

13.3.2012

Opiskelen Seinäjoen Ammattikorkeakoulussa geronomiksi kolmatta vuotta ja valmistun joulukuussa 2012. Opintoni ovat nyt loppusuoralla ja toteutan opinnäytetyöni Palvelukoti Honkalaan. Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia omaisten kokemuksia vanhuksen muutosta ja kotiutumiseen palvelukotiin. Haluan tutkimuksessa nostaa esiin juuri omaisen näkökulmaa vanhuksen muuttamiseen ja kotiutumiseen. Haastateltavaksi pyydän Teitä palvelukoti Honkalan asukkaan omaisen.

Haastattelut toteutan palvelukoti Honkalassa tai muussa sopimassamme paikassa kevään 2012 aikana. Haastattelut ovat kestoaltaan noin tunnin mittaisia. Haastattelut nauhoitetaan ja tutkimusaineisto nauhoitteineen käsitellään luottamuksellisesti, eikä kenenkään henkilöllisyys käy tutkimuksessa ilmi. Haastattelijana olen vaitiovelvoitettu. Aineistot tulevat vain omaan käyttööni ja ne hävitetään työn valmistuttua. Tutkimuksen on tarkoitus valmistua marraskuussa 2012. Valmis työ tulee myös Palvelukoti Honkalan käyttöön.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Pyydän palauttamaan oheisen lomakkeen palvelukoti Honkalan henkilökunnalle mukana olevassa kirjekuoressa. Suostuessanne tulen ottamaan Teihin yhteyttä haastatteluajan sopimiseksi. Haluessanne lisätietoja opinnäytetyöstäni tai haastattelusta, voitte ottaa yhteyttä minuun.

Ystävällisin terveisin,

Henna Vehmas

xxx-xxxxx

xxxx@xxx.xx

Suostumus

Olen saanut tietoa Palvelukoti Honkalaan tehtävästä opinnäytetyöstä liittyen omaisten kokemukseen vanhuksen muutosta ja kotiutumisesta. Osallistun tähän haastattelututkimukseen.

Puhelinnumero: _____

Allekirjoitus: _____

Nimen selvennys: _____

LIITE 2 Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

- suhde asukkaaseen

Elämä ennen muuttoa

- asumismuoto
- omaisen rooli
 - o avun tarve
 - o asioiden hoito
- paikan hakemisen syyt
- sosiaaliset suhteet – niiden ylläpito

Muutto

- vaiheet; tutustuminen, tavaroiden muutto, muuttotilanne
- muuton tuomat muutokset
 - o oma rooli muuton myötä – mikä se on nyt
 - o muuton merkitys
 - o yhteydenpito
- muuton herättämät tunnetilat
 - o syyllisyys?
 - o helpotus?
- elämäntavat ja tottumukset – jatkuvuus

Kotiutuminen

- vanha koti – palvelukoti
- koti palvelukodissa?
- ympäristö
- palvelukodin muu toiminta
- palvelukodin rutiinit / päiväjärjestys → vaikutus omaan suhteeseen vanhukseen
- muut asukkaat
- omaisen rooli kotiutumisessa
 - o helppo vierailta?
 - o ensimmäiset päivät

Yhteistyö henkilökunnan kanssa

- vastaanotto
- henkilökunnan tieto-taito
 - o saiko apua ja vastauksia
- miltä yhteistyö vaikutti omaisen silmistä
- kehittämisen aiheita

Kokeeko omainen että palvelukoti on hänen läheisensä koti, jossa vierailee vai laitos?